

Naturvetenskapsmän och skönlitterate.

Parallelstudier

af

H. Szs.

»På 1700-talet föddes en stor poet, som
egnade sig åt naturvetenskaperna.»

(Aug. Strindberg, Blomstermålningar och
djurstycken, Sthlm 88, s. 112).

Att naturen, den direkta och osökta kunskapskällan, samt speciellt en viss genre inom skönlitteraturen (i allmänhet uttryckt såsom en produkt af estetisk-intellektuel verksamhet) måste stå i visst nära släktskapsförhållande till hvarandra, det är något, som bör vara en omedelbar åsigt hos en och hvar.

Liksom målareadepten just i naturen observerar färg och belysning och den utbildade landskapsartisten sedermera på duken gifver oss sina miniatyrporträtt af på en eller annan grund anslående vuer, så måste ock den litteräre ämnessvennen ute i fria naturen göra noggranna förstudier till sin framtids bokproduktion att den måtte bära riktig kolorit — se'n kommer då för naturskildraren ex professo att grundligt sätta sig in i de vexlande företeelser af lefvande och dödt, som möta ögat ute i markerna.

Målarne hafva likväl ett vida svårare arbete än litteratörerna i samma mån som en oegentlighet på duken frapperar snabbare än en oegentlighet i det vittra alstret, der totalintrycket ej så lätt förderfvas — — — men artisten och författaren, kritiska och sanna mot sig sjelfva, känna nog riktigheten af småanmärkningarne, känna dem plågande som svårläkta sår (blef än arbetet i allmänhet väl vitsordadt) och se dessutom brister i en

eller annan riktning, som förblifva dolda för laici's profana ögon. Och arbete, som man själf känner vara underhålligt! — — — —

Så ungefär har man ju anledning att tänka sig förloppet — andra orsaker ha måhända tillstött — då forna artister (målare) äro blifna bokskrifvare, då namnen *Drachmann, v. Heidenstam* m. fl. eröfrades exklusivt åt litteraturen. —

A primo således: omsorgsfullt, ärligt studium af naturen! —

Innan vi nu öfvergå till de förf., för hvilka observerandet af detaljerade friluftsmotiv fallit sig lika imperatoriskt nödvändigt som inhemtandet af insigter i anatomi för figurmålaren, eller hvilka omvänt från naturvetenskapens obemärkta, mödosamma stigar slagit in på skönlitteraturens färdväg, vilja vi omnämna några skriftställare, i hvars arbeten resultatet af slika noggranna förstudier tydligt går igen: *Bauditz, Schandorph, Turgenjev* och *Theuriet* samt *Ibsen* och *Björnson*, i hvad skildringarne från fjäll och fjord angår.

Den mångfrestande *Strindberg* tillhör öfvergångs-serien mellan denna och först omnämnda släktgrupp. Han ligger ganska djupt i flere grenar af naturvetenskap och har ej endast bläddrat i specialverk, hvilket nogsamnt den skönjer, som kan eller gitter läsa mellan raderna i åtskilliga af hans krifter.

En annan, numera dode förf. *Herm. Hofberg*, står ungefär lika nära hufvudgruppen, ehuru hans litterära verksamhet efter passerandet af »vändpelaren» slog in på banor, som ej tillhöra skönlitteraturen i egentlig mening: utgaf en sammandragsstudie af vegetationsförhållandena inom Södermanland och Nerike samt öfvergick derpå till historisk-etnografisk id.

Men till de andra, med hvilka passerat, hvad *Jacobsen* relaterar i »Digte og Udkast» (posthumt; Kjöb. 86, pag. 3)! »Det gives Øieblikke i mit Liv, hvori jeg tror, at Studiet af Naturen er mit Livs Kald; men til andre Tider er det, som om Poesien var det, der skulde være min Idræt.»

Som vi låta »gammal vara äldst», göre vi början med skalden *Runeberg*, hvilken år 1827 (Åbo) utgaf »Dissertatio, insecta Fennix enumerans», och hans landsman *Topelius*, som år 1838 (Helsingfors) publicerade »Dissertatio, insecta fennica enumerans.» Otroligt är alls icke, att under det dessa båda i unga år och under solvarma dagar vankade kring att studera insekternas förekomst och lif, den kärlek till naturen föddes, som sedermera uppammade dem till skriftställare af rang och dref dem att tidt och ofta gifva sanna uttryck af stämningen

ute i djupa skogen eller vid den solglimrande tjärnen och — härledt — af hvardagslivets enahanda i finnportet.

Bland yngre författare hafva vi hit hänförlige: *Jorg. Vill. Bergsøe* (f. 8 Febr. 1835), hvilken 1864 disputerade pro gradu phil. med en uppsats om svärdsfiskens »Slimrørs-Parasit» (*Philythys Xiphie*) och dessutom utgifvit flere zoologiska verk: »Om Termiterna» (i »Tidskr. f. popul. Fremst. af Naturvidensk. 1855), »Om de i danske Løv- og Naaleskove forekommende Arter af Tomiciner» (1858), »Oldenborrens Naturhistorie» (1862) samt »Den italienske Tarantel og Tarantismens Historie i Middealdern» (1865). Som bekant är, har ju B. emellertid utgifvit 18 — mer eller mindre oblandadt rena — skönlitterära arbeten. från hans »Piazza del Popolo» (Kjøb. 66) t. o. m. »Nissen» (Kjøb. 89).

Den vi derpå hafva att minnas är: *Kristian Elster* (f. 4 Mars 1841, d. 11 April 1881), forst-assistent i Thronhjems stift. Hans skönlitterära produktion omfattar 6 arbeten, af hvilka flere äro ytterst gedigna. Entréen i bokverlden skedde med »Fra Fjorden. Skuespil», sortien år 1881 med »Farlige Folk» (Kjøb; 81; öfv. Sthlm 84 af Gust. af Geijerstam), följda af den posthuma Kiellands-editionen af »Solskyer» (Kjøb. 81). Elsters år 1871 tryckta: »En Korsgang» är samma år jemväl öfverflyttad till svenska under namn »En korssets väg.»

Till sist *J. P. Jacobsen* (f. 1847, d. 30 April 1885), mannen med den genomträngande blicken, skärpt än mer af detaljstudier genom mikroskoplinsen, han, som uppdagade och tolkade hjärtans lönligaste känslomyster och som gick bort så ung, lemnande oss som arf och eget endast alltför litet af sina konstverk, minnande om och röjande mästaren i hvarje linea. Som växtkännare (algolog) var det J. först skapade sig namn och renommée; år 1873 vann han kjøbenhavneruniversitetets guldmedalj för en botanisk uppsats. Vårt ofvan angifna citat gifver otvetydigt vid handen, att J. med tvekan och först efter inre, allvarlig själfpröfning öfvergaf den vetenskapliga banan, och visst och säkert är det, att skalden aldrig helt lade å sido sin ungdoms älsklingsämne, och att just insigterna derifrån kommo till användning vid de psykologiska iakttagelserna samt öfver flere hans arbeten (vi minnas specielt »Fru Marie Grubbe; Mogens og andra Noveller; Niels Lyhne; Digte og Udkast» m. fl.) bredde en dager, erinrande i finessen om — hvad skall jag säga — färgspelet vid norrländska solnedgångar, dagens döende derute i den allfamnande naturen.

Förutom dessa typiska exempel på, hurasom naturvetenskapsmän antingen öfvergifvit sitt ursprungliga verksamhetsfält för skönlitteraturen eller vid sidan af detsamma gjort märkliga inlägg i den skönlitterära produktionen, finna vi derefter dels naturvetenskapsmän, hvilka skrifvit åtskilligt, som har skönlitterärt värde utan att likväl i allo ega dess karaktär, dels ock (till följd af begreppets »naturvetenskap» utsträckning) personer, hvilka, sysslat med naturvetenskap i vidsträckt betydelse och hvilka lemnat alster af nyssagda eller mera potentieradt skönlitterär art.

Till den förra kategorien hänföra vi forstmästaren *J. B. Barth* (forstvetenskapligt och botaniskt skriftställeriet vid sidan af skildringar från norska naturen samt jägare- och turistlif), till den senare. Professor *J. A. Friis* (lapsk etnograf; skizzerade turist- och sommarlifsminnen!), *Sophus Tromholt* (polarskensobservator; »Under Nordlysets Straaler!», Professor *Frith. Holmgren* (fysiolog; publicerat flere stämmingsfulla, i s. didaktiska vers!) samt Professor *Paolo Mantegazza* (antropolog; dessutom förf. till »Il seculo di Tartufo», »Ein Tag in Madeira» m. fl.)

Exempel på samtidigt literära och naturvetenskaplige kritici (absolut taladt, då vi nämligen ej alls ingå på själfva kritikens *utförande*) ha vi i Doc. *L. H. Åberg*.

Hvad vi åsyftat med denna lilla uppsats har endast varit att taga initiativ till ett påvisande af naturens med nödvändighet uppfostrande och i synnerhet på hvarje mottagligt, konstnärligt anlagdt individs lifsarbete återverkande inflytande samt konstatera olika faser af voxel- eller samverkan mellan naturvetenskapsmän och artister (= utöfvare af hvarje skön konst — dit vi ock hänföra skriftställeriet, då nb lösen gäller »att andäktigt och för konstnäringsfingrar låta samtliga språkets strängar ljuda»).

Lätteligen kan och väl behöfver själfva den specificerade delen af vårt opus kompletteras af intresserad person, då anspråk här ej alls göres på någon som helst fullständighet — vi hafva endast velat påpeka några oss frapperande och såsom intressanta förefallande fakta.

* * *

För att till sist allmänliggöra kärleken till »markerna», till skogarne, elfvarne och fjellen, vilja vi ej neka oss nöjet att

ytterligare söka sprida följande antecknade »loci librorum», de der antingen omtala naturföreteelserna med viss undermening eller i allmänhet tydligt vitna om resp. författares erkännande af dessa »markers» educerande och hägnande rôle:

There is a pleasure in the pathless woods,
 there is a rapture on the lonely shore,
 there is society where none intrudes,
 by the deep Sea, and music in its roar:
 I love not man the less, but Nature more,
 from these our interviews, in which I steal
 from all I may be, or have been before,
 to mingle with the Universe, and feel
 what I can ne'er express, yet cannot all conceal.
 (Byron, Childe Harold's pilgrimage [Rossetti, s. 24]).

— — — Därute i den djupa skogen har jag lärt mig naturens hemligheter. Jag vet nu med mig, att jag kan skildra den blå himmelen och det forsande vattnet, skogen och fjället, människodrämmar och menniskohandlingar. Jag vill ut, ut i vida världen.

(Christer Swahn, Ord, Sthlm 84, s. 68).

Akta skogen! Krafter strömma
 mildt utur hans gröna gömma.
 Han är vänfast, trygg och trogen —
 akta skogen!

— — — — —
 Akta skogen! Välljud strömma
 ljuft utur hans gröna gömma.
 Han är vänfast, trygg och trogen —
 akta skogen!

Och omkring dem stod den af hartsångor fyllda luften så underligt tyst och stilla, som den endast kan göra i en sådan tät, öfverbyggd granskog.

(Ernst Ahlgren, Fru Marianne, 2:a uppl., Sthlm 89, s. 173).

Ensamheten är sund. Äfven ensamheten ger lycka — den stora, kalla lyckan, som är lik en vind från hafvet: den ger styrka.

(Ernst Ahlgren, Ur studieboken: Stämning).

Hvar han var? Öfverallt, — — i den tysta skogen, der naturen drömde, i de höga granarnes hemlighetsfulla suckar, der man trodde sig höra kväfda snyftningar.

(Ed. Delpit, Nemesis. öfv. Ups. 83, s. 203).

Hvad det ändå är för en allvarsam stämning i den här furuskogen. Det är så mycket som faller bort och blir smått och likgiltigt! Det är underligt, man känner sig nästan förödmjukad — och ändå på samma gång lyftad och frigjord.

(Edgren, A. Ch., D:ssa di Caianello, Ur lifvet II, Sthlm 83, s. 17).

Skogen häxar håg till drömmar
om *ett* *fordom*, som har flytt.

(Edv. Fredin, Vår Daniel och andra dikter.
Sthlm 89, s. 166).

Vildrosor i snåren blossa,
och kylig, svällande mossa
dig bjudes till hufvudgård...
Här inne är ljuft att blunda,
i tystnadens lugn begrunda
de ting, som händt eller stunda
Derute i kämpande värld.

Här kan du ditt inre samla,
när minnena från det gamla
ånyo få lif och röst.
Här svalkas det heta blodet,
här ångrar du öfvermodet
och sår, som — du knappt förstod det —
du slagit månget ett bröst.

(= föreg.; s. 56).

— — —
Hellre i skogen jag vankar.
Aftonens fläkt genom kronorna susar.
Men mina stilla tankar
hör jag ändå, fastän skogen brusar.

(E. G. Geijer, »Salongen och skogen»)

Kom, och räds ej ensamheten,
veke son af stadens vimmel —
kom hit ut till ostördt jubel,
omängd luft och oskymd himmel!

(A. T. Gellerstedt, Dikter. Ny Samling.
Sthlm 81, s. 71).

Vill i fred du lida:
hjorten flyr med stungen sida
in i stiglöst snår att kvida.

(= föreg.; s. 118).

— — —
och drömt i skogarnes heldagsfrid.

(Ola Hansson, »Vandring» i Dikter.
Sthlm 84, s. 98).

Och skogen står der, tyst och allvarsam,
en bunden verld, som klagar och fördömer —

(Tor Hedberg, Prinsessan i den sofvande skogen.
Ny Ill. T. N:o 5, 1886).

Hur mörk och dyster den höga skogen där bakom, som
ett mollackord i en smekande, melodiös sonat — —

(Halvor Grip, Rolf Frese och andra berätt.
Ups. 83, s. 76),

Længere oppe i lierne står furuskoven, tung og drømmende.
— Velkommen hidop til skovensomhedens hvile!

(Axel Hagemann. Altens lakseelv &c.,
Kra 89, s. 20).

»Jeg gad vidst», længer kom hun ikke, men saa med straa-
lende Blikke op i det grønne Løv.

»Hvad gad du vidst, min Hjærte?»

»Jo, om Skovluft intet kan gjøre kloge Folk galne».

— — — — —
— holdt ved med at løbe længere og længere ind i det
allertykkeste og tætteste — — aa, jeg blev saa beklemt og
ulykkelig, og for hver en Gren, der knaged', foer det i mig,

og min egen Røst, den var jeg næsten mere bange for end for alting Andet.

(J. P. Jacobsen, Fru Marie Grubbe,
3:die Opl. Kjøb. 82, s. 137].

Stille, du elskede Kvinde!
Tyst må vi træde, vi to.
Der sover en Sang her inde
i Skovens natlige Ro.

(samme förf.; Digte og Udkast.
Kjøb. 86, s. 179).

» — — — hun, (huldren) var legemliggjørelsen af skoven-
somhedens poesi. Den dunkle naaleskovs hemmelighedsfuldhed
og fjeldnaturens døde ro danner den naturlige baggrund for hen-
des skikkelse.»

(Henrik Jæger, Huldren, i »Juleroser»,
Kjøb. 87).

»Men jeg véd ikke, hvordan det er deroppe i Fjeldet; det
var, som ingenting tog i Benene. Luften blev saa fin og let,
som jeg havde drukket kroppen bort i Champagne, den gav som
en hel Rus; jeg kunde gjerne gaat paa Hænderne, og det kom
ingen ved i den hele, vide Verden, for nu var jeg oppe i Taget!»

(Jonas Lie, Familien paa Gilje.
Kjøb. 83, s. 53 o. 54),

— — »det förefaller mig som hörde jag inte riktigt sam-
man med människorna här.

— — —
Om ni visste, *har ensamt jag lefvat deruppe i min fjäll-
bygd**, så skulle ni förstå det.»

— — »Ja», sade han sakta. »Lifvet är inte sådant, som
vi drömma det i vår ensamhet.»

Hon skakade på hufvudet.

»Det är inte lifvet», protesterade hon varmt. —

»Ni får inte tala illa om lifvet — — lifvet är rikt och
fullt af skönhet, fast människorna förfuska det — för sig själfve
och andra.»

(Axel Lundegård, Röde prinsen.
Sthlm 89, s. 169).

* Kursiveradt af citator!

— — framkalla hos den ensamme vandraren en känsla af vemod, ensamhet och rädsla. Sådana känslor väckas till lif under vandring i de dystra, mörkfärgade granskogarne — —

(Fr. A. Lovén, Våra skogars lif och strid.
Sthlm 84, s. 13).

Der er en Renhed i din Luft,
en Trolddom i den vilde Duft
fra Fyrreskovens Ranker,
hvor Bækken dandser glad og fri
og Elven glider tavs forbi
i dybe Alvorstanker.

(Helene Nyblom, »Til Sverrig»).

Från barnårens vistelse i skogarne hade hon bevarat sinne för en kontemplativ och drömmande poesi.

(Pierre Loti, Ungdom och kärlek, öfv. af E. Thyselius,
Ups. 88, s. 79).

Ack, sådan kärlek röjs i skogens fågelsång!
Ha sång och kärlek väl ej födts på samma gång? ...

(Franc. Ponsard, Horace et Lydie, öfv. af
H. Molander, Ups. 79, s. 13).

Men den, hvars hjärta ett skogsrå stjal,
får aldrig det mer tillbaka:
till drömmar i månljus trår hans själ —

(Viktor Rydberg, »Skogsrået» i Dikter,
Gbg 82, s. 59).

Gudrun:

Jag älskar

de gråa fjällen, töcknet, stormen, heden —
der var min barndoms värld, der är mitt allt.

(Thore Strömberg, Baldersfesten, Sthlm 88» s. 25).

Och varmt det blir i mitt inre ...

i lödig sång
jag ville tolka min glädje
att, lös det tvång,
som lifvets förfining föder,
få njuta här
i villande skog den frihet,
natur'n beskär.

(E. N. Söderberg, »I villande skog» i »Från
Fyris strand». Ups. 88, s. 77).

Det (staffaget) är der för att öfva sig se öfvergifvenheten
in i hvitögat. Äfven innan döden kommer, kan det vara så
godt att ej bli skrämmd för ensamheten.

(Karl Tavaststjerna, i »Jul» år 1888).

Eller storstadsbarn, om du har öra
än för sångens vemod, drag att höra
trastens toner
i den villande och mörka mo!
Stanna! Hör! — I själfva solnedgången
från en grantopp strömmar ymnig sången,
skogen drömmer,
sjunkande i juninattens ro.

(Hugo Tigerschiöld, »Sångens rike» i Dikter.
Sthlm 88, s. 38).

— — —
Ty skogen duger icke alls dertill,
den famnar blott en hvar, som längtar drömma,
och hviskar sagor, att man lätt går vill
och lockas längre in i dunkel gömma.
(= föreg.; s. 71).

I furuskogens djup jag vet en källa,
hvars rika föden fram ur mossan välla.
Dit går jag, efter dagens id, i natten
att dricka svalka af dess friska vatten.

— — —
Der trycker mig ej ensamhetens smärta,
der klappar ju naturens stora hjärta!

— — —
Och när dess svala dryck jag törstig tömmer,
allt jordelivets kval och ve jag glömmmer.
(= föreg.; »naturens ande»).

Har du intet öga,
som din blick kan möta,
obeslöjad,
utan häjd och sans —
får du sjunka in i
skådande af skogens
trolldomsdjupa
vildtjärns spegelglans,

Har du ingen mun, som
 vid ditt öra hviskar
 ord af tjusning,
 ord som ingen vet —
 får du ensam höra
 djupt i mörka moar
 granars susning,
 skogens hemlighet.

Har du ingen barm, der
 du i gråt kan finna
 för ditt sjuka
 vemodshjärta tröst —
 får du gråta stilla
 vid naturens varma,
 mossigt mjuka,
 evigt unga bröst.

(= föreg.; »Ej allena»).

Mossa, grön och saftig,
 liten källas flöde,
 skogen hög och doftrik,
 platsen fridlyst öde.

Kom från landsvägsdammet!
 Stärk din trötta vilja! —
 (Toivo, Vind för våg, Dikter o. skizzer.
 Sthlm 85, s. 23).

— — Naturens umaadelige, øde Ensformighed,
 der virker saa gribende paa Sindet.
 (Sophus Tromholt, Under Nordlysets Straaler,
 Kjøb. 85, s. 327).

Paa Skrenten ved Sætervangen
 staaer Gjæterguten i Aftnens Glands.
 og lytter till Huldreklangen,
 og trylles og dysses af Fossens Dands.

Han dysses, til han vil blunde
 og hvile sit Hoved hvor Lyngen gror;
 han tænker: ak, hvem der kunde
 være derinde, hvor Huldren bor!

Da kommer hun let og stille,
og kysser i Fjeldet den brune Dreng,
og lærer ham sødt at spille
paa guldvunden Lur og paa Silkestreng.

(J. S. Welhaven, »Paa Fjeldet«).

G. A. Matschtet.

Grigorij Alexandrowitsch Matschtet föddes 1851 i en ukrainisk adelsfamilj, som leder sina anor från en vid Poltava tillfångatagen svensk (Matschtet är en russificering af Mannstädt).

Till hans äldsta minnen hör en storartad ceremoni i en romersk-katolsk kyrka i början af den polska revolutionen 1863. Den högtidliga klangen i de nationella revolutionära hymnerna »Boze, coz z Polska»* och »Z dymen pozarow»**, sjungna af en tusenstämmig kör af bedjande skaror med ackompanjemang af kyrkoorgeln, har djupt inpräglat sig i barnets mottagliga sinne. Hans skoltid inföll under en period af synnerlig verksamhet i Rysslands offentliga lif — den s. k. »sextioalets period» — hvilket äfven återspeglades i skolan. I stället för den gamla devisen: icke rasonera utan lyda! — bemödade sig nu alla lärare att hos sina adepter inpräglade den motregeln: icke lyda utan rasonera! förtäljer den forna utgifvaren af den revolutionära tidskriften »Wiestnik Narodnoj Woli» (Folkviljans budbärare) och nuvarande medarbetaren i den ledande reaktionära tidningen »Moskowskija Wiedomosti», herr Leon Tichomirow. Den reaktion i folkupplysningens ministär, hvilken började med den liberale grefve Golowins afsked och den reaktionäre grefve Tolstojs (en värdig kamrat till Katkow) inträde deri hade ett direkt inflytande på Matschtets öde. Liflig och sjelfständig, icke skapad för den militära subordination, som nu skulle göras gällande i skolorna, blef han relegerad.

Någon tid var han därefter lärare vid en elementarskola, men afskedades »på grund af skadliga meningar». En sommar tillbragte han som lärare hos en rik godsegare, men måste lämna äfven denna anställning i följd af följande händelse. En släktning till godsegaren kom på besök. En kväll vid måltiden fördes ta-

* O Gud, hvad blir nu Polens öde?

** Elden härjar våra hemvist.

let på medlemmen af Tschernigowska provinsialstånderna, Lindfors, en bekant liberal och Ukrainofil *, hvilken stod i vänskapsförhållande till Matschtet. Då slägtingen, hvilken var designerad till en hög plats i ministären, oaktadt Matschtetts ifriga protester fortfor att nedsätta dennes frisinnade vän, reser sig slutligen Matschtet, kastar sitt glas med varmt te i ansigtet på interlokutören och lämnar rummet. Följande morgon afreste han till Kijew, där han någon tid idkade studier vid universitetet och knöt intima förbindelser med en mängd af de Ukrainofila professorerna.

Året 1871 har varit af stor betydelse för hela det tänkande Ryssland, å ena sidan på grund af tilldragelserna i Frankrike och å andra sidan genom processen mot den Nietschajewska organisationen i Ryssland, vid hvilken mera än 80 personer dömdes för ett försök till bildande af en hemlig förening. Denna första allvarsamma förödelse inom partiet framkallade hos den frisinnade ungdomen stor nedslagenhet. Men heta hufvuden och lifliga hjärtan kunde icke stanna vid nedslagenheten. »Vi äro öfverflödiga i vårt land», tänkte de, »då våra begrepp, som dock äro den nuvarande bildningens sista ord, icke motsvara det ryska lifvets och tänkandets ståndpunkt. Vi äro här främlingar, med våra åskådningar kunna vi, om vi skola blifva vår öfvertygelse trogne, icke vinna någon ställning i detta halfasiatiska samhälle. Striden öfverstiger våra krafter: folket sofver och regeringen är allsmäktig — vi, en svag handfull tänkande människor hafva ingen utsigt i en strid mot sådana motståndare. Men vi äro blott genom börden förbundna med Ryssland, vårt fädernesland är hela världen, hela den utvecklingsdugliga mänskligheten, som fostrat oss med sina ideer. Låtom oss sålunda kämpa i spetsen för mänskligheten! Framstegets seger, där dess krafter äro mest koncentrerade, skall öfva inflytande på hela världens öde.»

Af dessa ideer beherskades bland andra tolf unge män, som öfverenskommo att lämna universitetet och begifva sig öfver oceanen, dit där inga vidskepliga traditioner från en gången tid finnas, där människan och tanken äro fria, där allt tillhör framtiden. Bland desse var också den 21-årige Matschtet.** Efter att hafva stiftat bekantskap med medlemmarne af den interna-

* Ukrainofilerna äro ett literärt parti, hvilket sträfvar efter själfständighet för det nationella lifvet och särskildt likaberättigande för det nationella språket i Ukraine (d. v. s. Lill-Ryssland), hvilket är af regeringen förbjudet.

** Denna period i det ryska samhällslifvet utgör föremålet för en af hans bästa skildringar i novellen »Den förlorade sonen».

tionella arbetareassociationen i NewYork och hafva besökt fader Noyes' perfectionistsamhälle, valde de sig en plats på Kansas' prärier och grundade där ett kommunistiskt landsamhälle, hvarest den blifvande författaren ifrigt mjölkade kor och idkade kokkonst i församlingens gemensamma kök.

Den revolutionära rörelse, som uppstod i Ryssland 1874, kallande honom bort från dessa fredliga sysselsättningar och han skyndade till Petersburg. Här uppträdde han första gången såsom författare med skizzer från lifvet i Amerika. Hufvudsakligen egnade han sig emellertid åt politisk verksamhet i hemliga föreningar. 1876 deltog han i befriandet från fängelset af två af de mest komprometterade i den berömda processen mot de 193, fredsdomaren Kowalik och öfverrättsrådet Wojnaralskij. Båda fångarne stego under natten lyckligt ned från femte våningen med hjälp af sammanbundna lakan, men upptäcktes vid nedkomsten af en berusad officer, som händelsevis for förbi. Bland de unge män, som man vid tillfället lyckades arrestera var äfven Matschet.

I gendarmeförvaltningen ställes till hvarje anklagad den frågan: »har ni varit i utlandet?» »Och hvilka voro edra bekanta där?» — det gäller att spåra upp roten och trådarne, såsom den bekanta satirikern Stschedrin uttrycker sig.

— Furst Bismarck, marskalk Mac Mahon, påfven Pius IX . . . , svarade Matschet kallblodigt.

— Det var rätt aristokratiska bekantskaper ni haft, anmärkte förhørsdomaren hänfullt.

— Ja, jag har inte alltid haft bekantskap med endast sådana, som ni, herr domare, svarade den häktade.

Sedan han tillbragt $1\frac{1}{2}$ år i ensamt fängelse i en af Peter-Pauls-fästningens källare, förvisades han på administrativ väg till stranden af hvita hafvet. I landsflykten var han administrationens enfant terrible. Då underrättelsen om mordet på polischefen, general Miezienczew, kom till denna ödsliga trakt, tillställde de förvisade på Matschets initiativ allmän illumination, i det de upplyste sina hus och hela gatan med en mängd lanternor. Den lilla stadens innevånare samlades för att beskåda denna underliga syn. Detta tilltag kunde naturligtvis icke blifva ostraffadt. Två af de förvisade, Matschet och Sidoratzky flydde emellertid men häktades i Wologdaguvernementet och skickades, sedan de tillbragt några månader i fängelse, år 1879 till Vest-sibirien. Här förblef Matschet ända till år 1885, då han efter nioåriga pröfningar i fängelse och förvisning erhöll tillstånd att återkomma till europeiska Ryssland.

I Sibirien sysslade han flitigt med literatur. Där skrefvos flere af hans bästa arbeten, hvilka offentliggjordes i Petersburger och Moskauer-tidskrifter och bland dessa arbeten var äfven den följande novellen.

Efter sin återkomst från Sibirien har han valt Moskau till vistelseort och fullständigt egnat sig åt litteraturen. Och han har på kort tid förvärfvat sig ett bekant namn bland de nutida ryska författarne.

Wladimir Muranow.

Vi segrade!

En berättelse från lifvet i Sibirien

af Grigorij Alexandrowitsch Matschet.

(Öfversättning från ryskan af H. G.)

Sasiedatelen* har upptäckt en by.**

Därom fans intet tvifvel, ehuru vi i början alla tviflat derpå och på spe kallat honom »den nye Columbus». Skatteuppsyningsmannen, som förstod sig på spritgrader, försäkrade att sasiedatelen helt enkelt hade druckit utöfver det lagstadgade måttet, eller för att begagna vanligt samtalspråk »tittat för djupt i glaset». Vi trodde gerna på riktigheten af detta sinnrika antagande af den kompetente och i alla afseenden aktningssvärde mannen; och vi trodde det desto hellre, som en verklig »upptäckt» skulle medföra en belöning åt sasiedatelen. Vi voro visst inte afundsjuka, äfven om vi icke tyckte om särskilda framgångar. Vi skratade högt och frågade i hvilken verldsdel denna nya by låg?... Kvickhufvudena förmodade att »hvita araper» lefde där. Vår aktade lärare, Arefin, sade på skämt, att han ville lemna hela sin förvärfvade förmögenhet och begifva sig dit som missionär. Till och med Pan Poklewskij, som ständigt sysslade med drömmier om en utvidgad krogrörelse, skakade betänksamt på hufvudet och frågade ironiskt, om det fans några värdshus i den nyupptäckta byn. Vår vör-

---

* Sasiedatel kallas i Sibirien en polistjänsteman, motsvarande hvad som i Ryssland heter Stanowoi, ofta bisittare vid polisförhör.

** I Sibirien är »upptäckandet» af en obekant by ingen sällsynthet.

dige Isprawnik* blef helt naturligt synbart upprörd öfver blotta tanken att i hans krets någon som helst »upptäckt» öfver hufvud taget kunde vara möjlig... Liksom om inte han kände allt på sina fem fingrar, härs och tvärs!... Hvad för en upptäckt?! Om jag får lof att fråga!

Man hade helt å propos upptäckt en by, liksom man skulle upptäcka en guldåder eller ett stenkolsfält!... Upp-
täckt både hus, innevånare, boskapshjordar och alla andra attributer för en by. Man bakade och kokade där, dog och förökade sig; man arbetade och hvilade där, man förrätade allt tänkbart utan pengar, utan pass, utan »polis», utan »laglig öfverhet», utan krogar. Det var upprörande, men icke desto mindre otvifvelaktigt. När tillvaron af denna hittills okända, i den öde ogenomträngliga skogen och morasen fördolda by, efter en hel rad af »meddelanden» och »rapporter», visade sig vara en verklighet, på hvilken man icke kunde tvifla, och en belöning verkligen lofvades Sasiedatelen, — upphörde vi naturligtvis att skratta. Steg för steg men hastigt öfvergingo vi till jubel och arrangerade en fest med champagne och skåtal. Vi hurrade och drucko välgångsskålar för den nya, ännu af ingen, ej ens af sjelfve Sasiedatelen skådade, utan endast på grund af »otvifvelaktiga meddelanden» kända byn. Poklewskij svärmade helt allvarsamt, utan ironi, för ett värdshus och räknade öfver huru mycket man »därborta» skulle utpressa af honom för tillståndsbeviset. Vår isprawnik hängde icke längre läpp, utan meddelade hvar och en af oss »under tysthetslöfte» att han redan för lång tid tillbaka haft kännedom om att »skälmar» höllo till i den där urskogen, men han hade tegat på grund af högre hänsyn. Vi vero så glada, att vi glömde sjelfva kortspelet; vi disputerade, förifrade oss, förebrådde hvarandra vår skepticisim och gratulerade hvarandra i kapp till den »nye Columbus» framgång. Vi »hissade» honom under hurrarop likt en triumfator och beklagade, att vi ej hade någon lagerkrans åt honom. Damerna ändrade enhälligt åsigt och funno honom mycket intressant; de försäkrade, att den något litet utskjutande bakdelen och det öfverfödiga fingret på handen (man säger att det är ett dåligt tecken) icke störde det allmänna intrycket. Med ett ord,

---

* Kretsdomare.

allt hade förändrat sig, allas intresse var taget i anspråk för den nya byn; alla jublade och tillbragte aftonen i extas.

Man allt som hittills händt var naturligtvis en småsak. Det återstod oss att eröfra och segra -- och det var just det svåraste problemet. Historien om föregående »upptäckter» talade ett tydligt språk, att ingen enda af dessa hade aflupit utan försök från de upptäcktes sida att fly undan och dölja sig bland bergen, lemnande hus och hem i sticket vid »Columbi» första ankomst. Traditionerna och handlingarne i arkivet visade tydligt, att »skälmarne» alltid voro vaksamme och på sin vakt. Ja, det saknades ej exempel på, att de varit beväpnade med störar och små bössor. Med ett ord, då den första hänförelsen var öfver, uppfyldes våra sinnen af en viss oro. Byn upptäcktes eller rättare förråddes egentligen af en landsstrykare, som sasiedatelen hade gripit för inbrottsstöld. För en viss belöning och hufvudsakligen mot löfte om undseende upptäckte denne hemligheten för honom. Han hade nämligen af en ren händelse träffat på byn, då han en gång ströfvade omkring i skogen. Vi vände oss till honom och yppade för honom våra betänkligheter, men då han togs i förhör, meddelade han oss ingenting lugnande. »Skälmarne» voro mycket vilda. Hans tillfälliga sammanträffande med dem hade nära nog kostat honom lifvet. Flere ville döda honom, emedan de fruktade förräderi, och han räddades endast genom de äldres mellankomst. Han måste emellertid svära vid korset att alltid stanna hos dem.

— Hvarför gick du då från dem? frågade vi enstämigt.

— Emedan de äro »tölpar».

— Hur så? frågade vi förvånade.

— Tölpar, säger jag Er! Ett förbannadt lif föra de; inga festligheter, inga cigarrer eller sådant, intet vin. — Ja, de ha ej ens en idé om sådana saker. T. o. m. deras förfäder hade ingen aning derom. Inga nöjen! Låter man vid samtal undslippa sig ett förfluget ord, anses det som en synd. Förbannadt tråkigt!

— Kanske får man svälta där? frågade sekreteraren. (Han var alltid hungrig.)

— Hvad för något? svälta där! Åh nej, der fins tillräckligt af allting, säd, all slags fogel, fisk, boskap. Alla

lefva i endragt tillsammans, arbeta gemensamt liksom en familj. Den äldste förvaltar allt som en fader.

— Tro de på den sanne guden? frågade Arefin.

— Ja på sitt sätt . . . De äro gammaltroende.

— Ja, jag kunde just tro det!

Arefin suckade förkrossad. Isprawniken, som var en ifrig beskyddare af »rättvisa inkomster» och »sportler», afbröt honom.

— Tror du de äro välmående? frågade han.

— Mycket rika, Ers höghet.

Vi voro på det högsta upprörda och ansträngde oss af alla våra krafter för att lösa den kinkiga eröfringsuppgiften. Huru skulle vi ställa så till, att »skurkarne» icke undsluppo utan öfverrumplades på ort och ställe? Om vi endast eröfrade en öfvergifven by, skulle ingen tacka oss därför. Öfverrumplingen blef således hufvudsaken. En vilde, som lefver utan lag, måste man göra till en nyttig medborgare.

Lyckligtvis fans det bland oss en talang, ett militär-geni, en strateg, en taktiker, chefen för platskommenderingen, som, ehuru han aldrig besökt någon akademi, framlade ett projekt, som på förhand tillförsäkrade oss seger. Det var en glänsande, djerf plan. Vi helsade den med den ljufva klangen af pokaler och smällande champagnekorkar. Det återstod nu endast att invänta frosten, på det att sump-trakterna skulle frysa till — och så skulle de oförberedda öfverrumplas från alla sidor. Det återstod endast att fördela roterna; ett arbete som raskt undanstökades. Isprawniken tog på sin lott den norra, jag den vestra, sasiedaten den östra och fiskalen den södra sidan. Mellanrummen skulle fyllas af en kavallerikedja, under kommando af strategen i egen person. Sålunda afvaktade vi frosten.

II.

Och der bortå, på andra sidan om de sju sjöarne, på andra sidan om de dimmiga, vidsträckta sumptrakterna, djupt inne i den smaragdgröna, jungfruliga, milda cederskogen — där väntade man oss helt säkert inte. Vi hade rätt i vår

förmodan, att man där lefde sorglöst och helt och hållet hade förgätit oss. Icke förgäfves hade hundra år förgått, hvilka man sorglöst tillbragt i denna by, som uppstått af ett af de gammaltroendes kloster, hvilket åter någon gång fordom uppförts af några verdens fåfänglighet undflyende fanatici eller måhända äfven desertörer. Man lefde lugnt och sorglöst i byn utan den minsta tanke på en »upptäckt». De hade icke blifvit upptäckta på hundra år och deras sorglöshet öfvergick därför till sed och vana. I sedvanan sågo de sin rätt, i brottslig undandoldhet en hjeltedat, i sitt råa, afskilda, okultiverade urlif en tillräcklig lag. De voro naturligtvis, såsom alla vildar, förfärligt egensinniga i sin grofhet och sitt hat till »världen». Oaktadt den långa ensamheten hade ingen af dem under hela hundra år gjort ett försök att sammanträffa med vår kulturvärld eller låta oss veta om sin tillvaro. De voro fullt belättna med sin urskog, sin »församling», sina hemväfda kläder och originella »sipaner».* Det var dem nog att solen, månen och stjernorna lyste den. Som mullvadar, foglar eller fiskar lefde de där. Lagar, handel och pengar voro för dem idel obekanta saker; ja de förstodo sig hvarken på att köpa eller sälja! De erkände inga pligter; pligtkänsla förvexlade de med »den inre driften», och de arbetade endast för att icke svälta ihjäl. Allt tillverkade de själfva och förbrukade det också själfva.

Det var ett vildt urlif, hvilket, liksom hos alla vildar, från Afrika till Polynesien, endast reglerades af sed och tradition. Ledaren och bevararen af dessa traditioner var den åttioårige Prow, som endast var underordnad »församlingen». »Försörjare» var för dem »byförsamlingen»; den försåg dem med allt, hvad de behöfde, och allt arbete utfördes hos dem gemensamt. Utan sin skogsförsamling ville de ingenting veta af, och för henne öfvergäfvos de allt i världen.

Vårt lif, vår kultur, organisation, ordning kallade de »synder» och oss »svarta korpar». Det är då klart, att de lemnade en tillflykt åt landsstrykare och andra lagöfverträdare. De associerade sig med dem, men endast på det vilkor, att de för alltid skulle stanna i skogen. Det fans, enligt deras begrepp, inga förbrytare, endast »guds folk», som,

---

* Bonderock.

förföljda af ödet, ofta digna under det tunga, deras krafter öfverstigande korset.

Mycket af detta erforo vi först efteråt, men ett tillfälligt och dock temligen riktigt och noga begrepp om allt gaf oss dock vår aktade, till åren komne, i erfarenhet bepröfvade, pensionerade domare, Podjupkin, som sjelf en gång förr tagit del i en liknande upptäckt.

— J-jaa, mine herrar, slutade han, i det han tog fram sin snusdosa och trummade på dess lock med fingrarne, j-jaa, mine herrar, de äro riktiga vildar säger jag Er!

— Ah, kors! Det är ju en sannskyldig »status in statu», utropade fiskalen, som alltid tyckte om att föra sina latinska uttryck till torgs.

— De äro helt enkelt efter vår mening nedriga rackare, inföll isprawniken kort och lugnt och med imponerande värdighet. Han tyckte icke om några parvenyer med latinska fraser.

— Och roten till det onda, hvar är roten? sade Arefin veckt, i det han andäktigt böjde hufvudet. Hvar ligger roten, Sidor Karpitsch? Ötvifvelaktigt i genstörtigheten!

Han suckade som alltid förkrossad, — och en stunds tystnad uppstod. Vi samlade oss, Maria Iwanowna anrättade smörgåsar. Hon hade dragit upp ärmarne öfver armbågarne. Jag såg tydligt, huru fiskalen med ögonen slukade dessa mjuka, fylliga, underbara händer och de rosenfärgade små armbågsgroparne...

Plötsligt vände hon sitt ansigte med de öppna små läpparne mot oss och ropade:

— Ah, kanske mina skedar finnas hos dem?

Stackars liten! hon kunde aldrig glömma förlusten af sina silfverskedar eller uppgifva hoppet att finna tjuvarne. Öfverallt såg hon tjuvar och tjuvgömmare. Poklewskij, som alltid lik en djefvul trippade hit och dit och förekom oss, förekom oss äfven nu.

— Jag svär, att jag skall finna dem!

Han knäböjde och Maria Iwanowna räckte honom, leende och visande sina små hvita tänder, en smörgås.

Strategen ensamt iakttog en envis och djupsinnig tystnad. Han efterhärnade gärna både Moltke och Suworoff. Han satt der tiggande, utan att se på någon, liksom om han ingenting hört, och blossade på pipan. Vi hade redan hunnit så långt, att vi diskuterade bästa sättet att förfara med

»guldsökarne» och föreslogo åtskilliga planer, då han plötsligen utropade:

— Gatlopp!

— Icke tidsenligt! sade fiskalen skrattande.

— Hvarför icke?

— Olagligt! — Fiskalen stampade spotskt med foten och stoppade händerna i fickorna.

— Hvarför?

Mellan dem båda uppstod om straffens »karaktär» en häftig ordvexling, som helt säkert skulle slutat ganska tragiskt för den något litet lättsinnige fiskalen, ty strategen reste sig och började krama pipskafvet, om icke isprawniken, såsom värd, gått emellan. Sammankomsten egde nämligen rum hos honom.

— Låt det vara godt och väl, mina herrar, dumt tilltag! Här är ingen lämplig tid att disputeras. Jag vet just inte, hvad vi böra göra. Vi hafva emellertid tillräckligt med fria bojor! . . .

— *Fri-a bojor?* utropade läkaren ironiskt, i det han fylde sitt glas med sherry. Han var en svår kritiker.

Det afledde striden. Alla skrattade.

— Nå, nå, — hotade isprawniken skämtande, — jag vet förut att Ni är en förklarad liberal!

— Men icke en öfverlastad? — och läkaren grep efter Madeiravinet.

— Men en farlig! inföll Maria Iwanowna under en allmän skrattsalva.

— En skål för fulla flaskor och veka hjertan!

Han var öfverträffligt älskvärd, vår gode doktor!

Detta var den sista sammankomsten före vår expedition. Det hade redan börjat frysa till något. Uppviglade af den älskvärda Maria Iwanowna följde damerna oss öfverallt. Musa Kondratiewna, vår »lejoninna», lärde sig t. o. m. att skjuta med revolver, och jag styrde hennes små händer — hon bemödade sig alltid att träffa »rakt i hjertat». Det beslöts, att damerna skulle följa med oss med »förråd», och efter »eröfringen» anordna en liten tillställning i skogen. Damerna voro förtjusta öfver denna plan och utropade glädtigt, att det skulle taga sig förträffligt ut med en liten duk på snön! . . . De fruktade hvarken den tjocka, ogenomträngliga skogen, eller mödor och försakelser.

III.

Med buller och bång, skyndande snabbare än själfva vinden, redo vi in i skogen. Marken skakade under hofslagen af våra hästar. Bjällrornas klang öfverröstade korp-svärmarnes kraxande. Luften genljöd af våra rop. Österifrån ryckte sasedatelen, effektivt svängande sin sabel; norrifrån isprawniken med landtstrykaren som vägvisare; söderifrån den något druckne fiskalen; och vesterifrån jag och Arefin. Det var ett högtidligt, effektivt, upphöjdt skådespel.

Vi sprängde emellertid fram mot byn, i det vår kedja sammandrog sig mot centrum. Hästhofvarnes taktmässiga slag mot marken fylde luften liksom med ljudet af trummors slag. »Tra-ta-ta, tra-ta-ta» . . . skallade det rundt omkring liksom till allarm. De små klockornas klang och bjällrornas klingande ljud sammansmälte med dessa trumslag till en egendomlig, nervretande harmoni. Spänningen växte. Vi sågo redan hvarandra. Fiskalen skrek, som om han suttit vid förhörsbordet. Isprawniken vred sina mustacher; sasedatelen tog fram sin revolver . . . Ännu en minut — och kavalleristernas glänsande bleckplåtar lyste fram. Strategens hvita häst afteknade sig som en ljus fläck mot cederens blågröna löf.

Intet ljud. Rundt omkring var allt öde, som om byn vore utdöd.

Först nu fattade vi oss, kommo till besinning. I vårt lidelsefullt upprörda tillstånd hade vi ej ens märkt, att vi kommit in i en tom by. Vi väntade rop och skrik; vi hade beredt oss på att finna en skara människor i förvirring och fruktan. Och nu! ingenting syntes. Rundt omkring herskade dödstystnad.

Isprawniken fattade sig först.

— De skur-r-r-karne! utropade han, i det han helt och hållet förlorade tålmodet.

En panisk förskräckelse bemäktigade sig oss; denna dödstystnad, denna människofattigdom förvirrade oss. Undan kunde de ej komma —, därför borgade vaktkedjan, därför borgade ju strategen själf. Icke mindre förbluffad än vi höll han in sin häst och svängde ridspöet, i det han svor och förbannade sig på, att han skulle gräfvä fram dem alla

ur jorden. Hvad har det då blifvit af dem? Hafva de sjunkit i jorden?

En rysning genomilade oss . . . Hade de kanske gömt sig bakom häckarne, likt rättor i magasinens vindskupor; och riktade de kanske nu mot oss sina små fruktansvärda bössor, med hvilka de säkert träffa ekorren i hufvudet och björnen i ögonen? Sasiedatelen och fiskalen kröpo bakom sina hästar. Strategen smög sig tätt intill halsen på sin häst, liksom om han ville sätta i ordning trensen. Isprawniken gömde sig bakom en tjock ceder. Arefin . . . och mig . . . oss drog den förutseende och sinnrike Poklewskij ur klämman. Han försäkrade, att han hade deltagit i det polska upproret och kände alla kryphål och smygvägar.

— Jok Boga kocham* — de äro i rummen under golfven! ropade han med ansträngd röst, i det han för att ingifva oss mod och föregå med godt exempel vände sig mot det första huset.

— Där ser ni, det har ingenting händt mig! utropade han, då han strax därpå kom ut igen, görande en sirlig bugning för oss.

Så småningom fattade vi oss. Strategen kom först till besinning. Han släppte tyglarne, rätade sig hastigt upp och modigt vridande sina knävelborrar ropade han krigiskt:

— En tapper karl, den der herr Poklewskij!

— Vi ska göra vårt bästa, fader kommandant!

Poklewskij förde hastigt handen till mösskärmen och svängde så behändigt om på klacken, att man skulle kunnat tro, att han varit adjutant i hela sitt lif.

Strategen smålog nådigt. Af hans förvirring syntes intet spår. Hans höga, manliga bröst häfde sig. Ögonen blixtrade, näsborrarne vidgade sig; hela hans gestalt andades djärfhet, lif och verksamhetslust. Han strök nervöst mustacherna, bugade sig höfligt, som för en förman, för isprawniken, hälsade mititäriskt och sade:

— Tillåter Ni?

— Åh, jag ber! — Denne uppfattade och värderade artigheten. — Jag ber! — vi stå nu helt och hållet till Er tjänst.

De trängde framåt. Poklewskij gick förut och fäktade

* Så sant jag älskar Gud.

med händerna, som om han hade slagit på trumma. Han skämtade, men vi voro icke stända för att skratta.

En, två, tre minuter förgingo . . . våra hjärtan klappade oroligt. Rundt omkring herskade tystnad. Ljudet af de angripandes afmätta, tunga steg bortdog i fjärran. Själfva tego vi; man skulle kunna säga, att vi lyssnade så noga, som om vi velat höra våra egna pulsslåg. Spänningen var förfärlig; med hvar sekund blef den odrägligare, mera tryckande, smärtsammare, liksom om jorden svigtat under våra fötter. Isprawniken sträckte ut halsen, fiskalen stod orörlig och hvisslade en jägarmelodi; Arefin suckade. Med ens lefde vi upp, foro till sammans men lugnade oss genast. Midt emot oss på andra sidan den höga häcken dök Poklewskijs glada, leende ansigte upp.

— Funna! ropade han af alla krafter. På samma gång, och liksom till bekräftelse, uppstod rundt omkring ett fruktansvärdt larm, jämmer och skrik. Förtviflade kvinnors gråt och barns jämmerrop förvandlade den förut herskande tystnaden till en helvetisk konsert . . . En förfärlig oro och förvirring . . . På andra sidan häcken uppstod ett vansinnigt larm. Det lät som om en kolossal hjord af hästar rasande stampat i marken. Ännu en minut, under hvilken larmet blef allt häftigare, — och kvinnor, barn och bakom dem högväxta, kraftiga bönder syntes springa fram på vägen.

— A-h-a-a! tjöt isprawniken, som stod och stampade på ett ställe; men vi kunde i det bedöfvande larmet icke höra något annat ljud. Vi bleknade alla vid åsynen af de framströmmande massorna. Sasiedatelen ensam behöll fattningen och erinrade sig lägligt det nödvändiga kommandoordet.

— Grip dem! ropade han och störtade fram som en örn.

(Forts.)

Robert Hamerling.

En skizz

af

Hjalmar Arlberg.

Om våren var det! I den doftande skuggrika skogen, där det lilla grekiska templet står doldt mellan fur och gran, gråa af ålder, sjöng näktergalen sin längtanfyllda sång ut i den trolska månbelysta natten. Profetiskt sjöng han om sångaren, som talar till oss i härliga ord, glödande af längtan berättar för oss om tysk skogsromantik, om den helleniska konstens blomstringstid.

* * *

Nära böhmiska gränsen i nedre Österrike ligger den lilla orten Kirchberg am Walde. Det vackra präktiga slottet är omgifvet af en skogsliknande park och i utkanten af denna ligger det lilla hus, i hvilket Robert Hamerling den 24 mars 1830 för första gången skådade dagens ljus. Armöd och bekymmer voro gossens första och tyvärr trogne ledsagare. I den närbelägna byn Gross-Schönau, dit hans föräldrar snart nödgades öfverflytta, erhöll han det enda bildningsmedel, som stod till buds: undervisningen i den vanliga byskolan. Trots denna magra andliga kost var gossens sjäslif redan då ovanligt rikt. Med en stark mottaglighet för intryck förenade sig en utomordentligt liflig fantasi och redan vid en ålder af 7 å 8 år gjorde den blifvande skalden sina första poetiska försök. På det närbelägna slottet Engelstein blef man snart uppmärksam på den blonde drömmaren. I synnerhet var det slottsherrens unga döttrar, som intresserade sig för honom, läto honom dagligen komma till slottet och med-

delade honom de första grunderna i franska språket. Äfven ställets kyrkoherde åtog sig honom och meddelade honom undervisning. Nio år gammal upptogs han på grund af sin vackra röst såsom korgosse af cisterciensermunkarne i stiftet Zwettl och fick derstädes äfven besöka latinskolan. Hans poetiska försök väckte ett visst uppseende och spred ryktet om den tolfåriga diktaren, ett rykte, som äfven hann fram till franska prinsessan Louise, den blifvande hertiginnan af Parma, som med sina släktningar bodde på slottet Kirchberg. Prinsessan Louise blef så rörd öfver en dikt af den lille poeten (»Det fattiga barnet»), att hon tog sig af hans uppfostran och under flere år bekostade hans studier. Efter en fyraårig vistelse inom stiftets klostermurar återvände Hamerling till sin familj, som numera flyttat till Wien, och besökte därstädes gymnasiet. På hans frieutflykter och i det gamla hemmets lantliga ensamhet tillkom nära hälften af de sonetter och sånger han sedermera samlade under titeln »Sinnen und Minnen».

Så inbröt det upprörda året 1848.

Med hänförelse slöt sig Hamerling till sina frihetsdyrkande kamrater, utbytte liksom de studerkammaren mot folkmötessalarna och inträdde i den bekanta »akademiska legionen», som då spelade en så stor roll. Han var med bland de studenter, som den 13 mars i universitetets aula vågade trotsa Metternichs bajonetter, och bar under hela sommaren sabel och gevär. Under de minnesvärda oktoberdagarne, då den upproriska hufvudstaden belägrades af Windischgrätz, befann sig Hamerling därstädes och måste såsom medlem af den akademiska legionen en tid hålla sig dold, sedan trupperna intågat i staden.

Då vapenbullret var öfver, vände Hamerling med förnyad ifver åter till studierna; han sysslade med filologi, åhörde filosofiska föreläsningar och syntes till och med på medicinska auditoriet. Dessa olikartade studier äro kännetecknande för Hamerlings själsriktning. Det gälde för honom icke något fackstudium; alla hans studier syftade mot en enhetlig princip, hvilken arbetade sig fram hos honom under formen af ett universelt tanke-system, hvans medelpunkt var den platoniska skönhetsideen. Grunddragen af detsamma sökte han framlägga i en dikt »Atlantis». Hans tankevärld hade emellertid mera af det neoplatonska svärmeriet än af logisk stränghet. Redan vid denna tid sysslade Hamerling med Ahasverus. Genom ett stipendium förbättrades hans materiella ställning, hvarjämte han erhöll anställning såsom biträdande professor vid Theresianum och därefter vid akademiska

gymnasiet samt slutligen i Graz. Blott föga upptagen såsom lärare skulle han kunnat i ro hängifva sig åt sin literära verksamhet men nu skulle han afbetala sin skuld, uppfostrans skuld till sina äldriga föräldrar, som nu voro helt och hållet hänvisade till honom, skulden till den grånade fadern och till modern, som under så många år underhållit honom med mödosamt handarbete. För att kunna egna sina krafter åt en praktisk, inkomstbringande verksamhet aflade han lärareexamen och utnämndes 1855 till professor vid gymnasiet i Trieste. Otillfredsställdheten med denna verksamhet och en tilltagande sjuklighet förbittrade redan den första tiden af hans vistelse i Trieste och gjorde densamma fullständigt ofruktbar i poetiskt hänseende. Sommaren 1856 begagnade Hamerling sin ferietid för att lära känna det närbelägna Venezia. Under denna tid skrefvos en mängd af de lyriska dikter, som finnas upptagna i »Sinnen und Minnen».

År 1866 sökte Hamerling på grund af sjukdom afsked från sin läraretjänst i Trieste, hvilket äfven beviljades honom. En genom särskild kejsrerlig befallning höjd pension samt från en honom personligen obekant kvinlig mecenat lemnadt materielt understöd satte honom i stånd att därefter odeladt egna sig åt sin literära verksamhet. Han tillbragte sin tid i Graz, det gröna Steiermarks hufvudstad, samt vistades sommarmånaderna på sin lilla egendom i det väna Stiftungsthal i närheten af staden.

Den 13 juli 1889 befriade honom döden från hans långa kvalfulla lidanden.

* * *

Mycket förlorade Österrike och hela världen i honom, oändligt mycket hafva de honom att tacka för.

* * *

Det första arbete, med hvilket Hamerling trädde fram för offentligheten var en lyrisk diktsamling »Ein Sangesgruss vom Strande der Adria» (1857). Uppmuntrad af kritikens enhälliga bifall offentliggjorde Hamerling följande året sitt lyriska epos »Venus im Exil», hvori mänskosjälens diktan och traktan, längtan och kamp, längtan såsom skaparen af all poesi, framställas.

I slutet af 1859 utkom den lyriska samlingen »Sinnen und

Minnen», tankerika dikter, fulla af väljud och lidelsefull glöd. Romantiken hvilade tungt öfver Hamerling. Hans verser uppträda med en viss skygg tillbakadragenhet, med undrande, sökande blick. De hafva något af Hölderlins ande, ett klassiskt uttryck på samma gång som romantikens oroliga sönderlitna manér. Formen är skön och ädel men rörelserna äro oklara, dunkla och förvirrade. De visa stor själsfrändskap med Achim von Arnims hemlighetsfulla, mystiska natur, men Hamerling är dock icke så tung och drömhöljd som Arnim. Hans stillhet och hans skugga hafva mera lif och mera ljus. Men Hamerling känner själf det osunda i denna subjektiva individualism och hans ande utgår stärkt ur denna luttringsprocess. Då han sände sin diktsamling till en vän, yttrade han den 14 december 1859: »kanske kan jag göra denna gåfva i någon mån mera tilltalande, om jag meddelar min fasta föresats att med detta arbete afsluta den alltför subjektiva riktningen i min lyrik och med allvar gå den objektiva in på lifvet.»

Denna tillkännagifna afslutning följde med den år 1861 utkomna »Schwanenlied der Romantik», tillkommen under vistelsen i Venezia. »Dikten förflyttar oss till Venetia. Vi gå genom den tigande staden, aftonstjärnan glänsar på himlen och majestätiskt lugn är utbredt öfver all den herrlighet, som den gudomliga trängtan efter lifvets skönhet, den sista elyseiska silverklangen från urvärldens skapelsealtare här har hopat. Nattens skuggor sänka sig ner öfver kyrkor och palats, skaldens ande sväfvar i gångna tider, den mänskliga konstens och handlingskraftens underverk dyka upp för honom: Egyptens och Indiens allvarliga minnesmärken, grekernas glada helgedomar, romarrikets stolta prakt och medeltidens romantik, som brusar från Wolframs harpa. Men när dagen gryr i öster, vaknar skalden ur sina drömmar, den kalla morgonvinden återkallar honom till verkligheten, han känner sig såsom medborgare i en ny tid, som mera vill egna sig åt utforskande af sanningen än värdandet af skönheten. Med storartad bildprakt skildrar skalden därpå den nya tidens uppfinningar. Men den krassa materialism, åt hvilken denna tid sträfvar, förskräcker honom. Snillet och tanken göra sig världen underdånig och uppfylla den med nya under, men hjärtat och känslan törsta och smäktas. Egennyttans och den giriga vinningslystnadens tid nalkas — sörjande höljer det sköna genius sitt anlete*. Det tyska fäderneslandet blifve konstens

* Samma tanke bildar grundidén i »Venus im Exil».

tillflygt; riktningen mot det ideella har alltid utmärkt germanen. I hänförelse toner hyllar skalden sitt fosterland och slutar med den profetiska hänvisningen på Tysklands blifvande storhet.»

Med canzonen »Germanenzug» beträder Hamerling epikens område och skildrar i denna germanismens stolta apoteos sitt folks historiska mission. Men denna canzon, så praktfull den är, försvinner för Hamerlings nästa arbete som stjärnan för den uppgående solens strålande ljus.

I lord Byrons Dagbok finnes det bekanta stället: I awoke one morning and found myself famous! Hamerling skulle, om det hade legat i hans karaktär, väl haft rätt att använda denna sats om sig själf, ty hans »Ahasverus i Rom» (utgifven 1866) gjorde honom med ett slag till sitt folks mest frade skald.

Rom under Nero! — Det är handlingens skådeplats och tid. Världens mäktiga och prålande herskarinna och en tid full af otro och vidskepelse: antiken på genomgångsstadiet till kristendomen. I Rom med dess lustbarheter och grymheter uppträdde den vandrande judens spöklika gestalt. Nero och Ahasverus, det är motsatserna som draga hvarandra till sig som den positiva och den negativa polen och framkalla en blix, hvaraf hela den gamla världen flammar upp i det glödande skenet — Nero, konstnärstyranen, som vill tömma lifvets bägere till sista droppen, och Ahasverus, den fördömde, som icke kan nå den efterlängtrade döden. Nero är väl icke den Nero som Suetonius skildrar för oss; utan att just blifva ohistorisk har dock Hamerling förstätt att låta cesarens gestalt framträda majestätisk och imponerande; det är icke blott vilddjuret, det är också filosofen Nero Hamerling tecknar. Och Ahasverus är icke juden från Jerusalem, det är Kain, den först skapade kvinnans förstfödde, som döden skonar, emedan han fört döden in i världen, — till tack och till straff. Nero är den till sin spets drifna individualismen, medan Ahasverus representerar det allmänna, mänskligheten. Medan mot den neroniska världens egoism och njutningslystnad ställes kristendomens kärleks- och försakelsereligion, står denna å andra sidan gentemot Ahasverus, såsom representant för det förblifvande, det odödliga i all växling, och framträder i sin rätta gestalt, såsom en historisk fas som lämnar utsig till en oändlig utveckling.

Nästan lika betydande som Hamerlings »Ahasverus i Rom» är hans »König von Sion» (1869). Jan van Leyden, vederdöparnes konung, är hjälten i detta epos, som skildrar det nya sionsrikets grundläggning, vederdöparnes herravälde i Münster,

stadens fall och anabaptisternas undergång. Liksom i nästan alla Hamerlings arbeten är diktens filosofiska tanke inklädd i en färgprunkande, skimrande drägt. Det är den tragiska striden mellan sträfvandet efter det adla och rena och sträfvandet efter livvets fröjder och lycka som utgör diktens ämne och åskådliggöres i Sionskonungens äkta mänskliga dubbelnatur.

I profeten Matthisson, bagaren från Harlem, och hans hustru, zigenerskan Divara, framträda dessa båda sidor af mänskonnaturen, asketisk sedlighet och njutningslysten sinlighet, såsom dess goda och onda genius. Den förre omstörtar den skrifna lagen, icke endast den romerska kyrkans utan också den luterska bibeltrons, för att i dess ställe sätta den oskrifna lagen, den inre upplysningens stämma — den senare omstörtar icke blott den skrifna utan äfven den oskrifna lagen för att i dess ställe sätta den otviflade begärelsen på tronen. Den förre följes af de allvarsamme puritanske män, som eftersträfvade en frihet som själf gifver sig lagar, den senare af sönerna af vandringsfolket, som eftersträfvade dess skenbild, anarkiens godtycke. Hos Jan, skalden och den kringvandrande skådespelaren, finnas båda egenskaperna, riktningen mot det sedliga och det sinnliga, förenade liksom de båda partierna i det belägrade Münster. Hans ideal att »förenade dygd och njutning» gör honom värdig att vara konung i det nya Sion, »fridens och lyckans rike, där det rätta aldrig skiljer sig från det sköna och det sköna aldrig från det rätta». Efter profeten Matthissons död hemfaller stadens borgerskap snart nog åt Divaras och hennes anhangs frestelser, för hvilka slutligen Jan äfven dukar under, och under vild orgie af nästan hela borgerskapet eröfrar staden efter ett förtvifladt motstånd af de få äkta »sioniter», hvilka blifvit sina grundsatser trogne.

Jans gestalt är i hög grad idealiserad och Hamerling afviker ofta betydligt från den historiska sanningen. En bekant kritiker, Dr Wagner, säger: Hamerlings genius är i slägt med Michel Angelos. Hans lifselement är det väldiga, mäktiga; med fast hand tecknar han konturer af öfvermänsklig storlek. Allvar i högre grad än behag bestämmer hans skapelser, som hafva en monumental karaktär. Vida mera utprägladt än i »Abasverus» framträda dessa egendomliga drag i »König von Sion». Här som där träder det personliga hos hjälten i viss mån tillbaka såsom en bisak, det rent individuellt mänskliga hos honom försvinner, han framträder såsom en tidsströmnings potenserade prototyp, såsom personifikation af en kämpande andlig princip. Det är egentligen icke blod, det är ideer som pulsera i hans

ådror. — — Det är en allvarets tid, hvares skräckbild »Konungen af Sion» visar oss och som ett allvarligt maningsrop klingar ur dikten bokens motto:

Gross ist die Zeit und gewaltig; doch wehe, wenn unsere Herzen
Rein nicht sind: wie sollen im riesigen Kampf wir bestehen?

* * *

Hamerlings dramer »Danton och Robespierre» samt »Teut» liksom hans underliga, egentligen såsom text till en kantat skrifna dikt »De sju dödssynderna», hvilken man med orätt velat sätta i förbindelse med Hans Makarts berömda bilder, nämna vi endast i förbigående.

År 1876 öfverraskade han världen med ett nytt framstående arbete inom en ny gren af litteraturen, dit han med sin utveckling nödvändigt måste föras. Träffande yttrar kritikern Wilhelm Marr: Hamerling träder nu fråna sina tidigare vulkanartade skapelser fram till sin diktnings kulturland och ett nytt fält ligger honom öppet, den antika romanen.

Och Hamerling skapade »Aspasia».* — Visar oss Ahasverus i brandfärgade moln Roms väldiga storhet ännu i undergången, så försätter oss däremot Aspasia till Hellas evigt klara himmel, till den helleniska konstens, den helleniska andens blomstringstid, visar oss Athen under Perikles. »Aspasia, en konstnär- och kärleksroman från det gamla Hellas» kallar Hamerling sin kulturhistoriska roman. Konstnärer är det också vi möta i densamma och en varm och innerlig, ren och ädel hellenisk kärlek slår emot oss från bokens blad. Man skulle kunna säga, att hvarje hufvudperson däri är ett förkroppsligande af ett grekiskt ideal, Aspasia af det sköna, Perikles af det goda och Sokrates af det sanna. I hellenisk enkelhet och klarhet i framställning sluter sig bild till bild, scen till scen; det är icke i dramatiskt upprörda skildringar, icke med lössläppt lidelse som boken målar för oss athenarnes nyckfulla sinne, den tröttar icke den otålige läsaren med kärlekens lyriska flöjttoner utan för med antikens måttfulla lugn konflikterna fram till katastrofen, hvilken inbryter väldig och ohäjdbar som ett böljande haf, hvilket uppslukar allt. — Men böljorna lägga sig och liksom i ett herrligt mollackord, stiger solen fram ur hafvet och vandrar strålande sin eviga gång — för evigt.

* Utkommen i svensk öfversättning.

Af Hamerlings följande arbeten förtjänar särskildt hans poetiska bearbetning af den gamla sagan om »Amor och Psyke» uppmärksamhet äfven af svenska läsare. Hvad formen angår kan man lugnt påstå, att så formfulländad tysk vers icke skrivits sedan Göthes och Heines dagar.

Hamerlings sista stora arbete, i hvilket hans diktarsnille än en gång höjer sig till stolt flygt, är den år 1888 utgifna dikten *Homunculus*, en satir full af bitande hån och innerligt vemod, som framkallar den enes vrede och den andres glädje men icke lämnar någon läsare kall och likgiltig.

Det är första gången en skald haft den djärfva idén att skildra en människa *utan själ*, i hennes trots den största förståndsutveckling sorgliga tröstlöshet. Fabricerad i kemikerns retort är *Homunculus* en människa som alla andra, men utan själ; hans hjärna har därför en abnorm kvantitet fosfor. Slag i slag följa hvarandra de originellaste, mest vilda och storartade ideer och *Homunculus* — såsom modern människa äfven finansman *comme il faut* — realiserar delvis sina världsomstörtande ideer. Det finnes ingenting som han icke är. Från tidningsreporter stiger han till judekonung i Jerusalem; från en Kroesus, som måste låta klippa sina kuponger med ångmaskin för att bli färdig därmed i tide, sjunker han till en tiggare, som icke kan kalla någonting för sitt eget; först halfgud och smord till konung, blir han sedan hånad och utskrattad, fastnitad vid korset; först en jordmask, sväfvad han sedan odödlig i världsalltet. *Homunculus'* förbannelse är hans hjärtas tomhet på kärlek. I satirens form har Hamerling skapat en de stora idealens dikt; han visar hvart-hän världen kommer utan hänförelse, utan kärlek, utan ideal.

På våren 1889, få veckor före den grånade skaldens död, utkom Hamerlings självbiografi, som han kallat »Stationen meiner Lebenspilgerschaft», en utomordentligt intressant och väl skriven bok. Äfven bland hans efterlämnade papper finnes mycket af första rang, som väl kommer att offentliggöras till glädje för hans talrika beundrare.

* * *

Hamerlings talang har sin hufvudstyrka i skildringens stolta, till och med yppiga färgprakt, i detaljens liflighet och en sällsynt formfulländning. Det karakteristiska för hans episka dikter består icke blott i gestalternas plastik utan äfven i den fantasirika

vexlingen i situationer och den lifliga koloriten. I sin episka diktning är Hamerling storartad och imponant, i dramat fin och rik på blixtrande snille, hans lyrik är full af glöd och lidelse, hans satir är ett skarpt bitande svärd. Hans tankar äro djärfva och originella, hans språk fullt af välljud och behag, formen öfverallt fulländad.

Och nu säger någon, det är dock för mycket loford åt en obekant skald! Ja äfven vid Hamerlings arbeten liksom vid allt mänskligt klipbar det jordiska stoftet. En obekant skald — må vara, men det verkligt stora och ädla skrikes icke ut på torget, tutas icke med tidningsreklamen in i den obildade hopens öron. Och det finnes äfven en annan orsak, som hindrar vår tids framstående skalder att komma till sin rätt: den traditionella tillbedjan af det gamla. »Man måste ändtligen en gång visa det modet att erkänna de lefvande skalderna utan att ängsligt undersöka, om de döde poeterna icke till äfventyrs hafva något där emot», utropar med anledning af »Konungen af Sion» en kritiker, som till och med ställer Hamerling vid sidan af »den blinde grekiske sångaren», i det han tillägger, att det i synnerhet är vårt omdömes eviga vacklande fram och tillbaka mellan anarki och auktoritet, som påtryckt kritiken denna småaktiga prägel, med hvilken vi i våra dagar finna den behäftad. Ja, som en arfsynd fortplantar sig från släkte till släkte den vantron, att sedan Göthes död endast finnas epigoner på den tyska litteraturens fält. Nej, Hamerling är en verklig skald, som med flammande hänförelse predikar kärleken, kärleken till det sanna, det goda och det sköna!

* * *

Hellas hade sitt ideal, för hvilket äfven vår sångare lefde: att förena det goda med det sköna. Då vi känna hans lif och hans verk, hvad kunna vi med mera rätt sätta såsom hans eftermäle än det perikleiska *καλλὰ κ'ἀγαθά!*

Några upplysningar för Hr Ola Hansson.

I en artikel i Dagens Krönikas sista häfte om »Det unga Frankrike» har hr Ola Hansson yttrat några ord om min och hans egen roll vid »införandet» af den modernaste franska skönlitteraturen i vårt land. Med den lyckliga förmåga af sjelfuppskattning, som hr H. tillägnat sig under sitt studium af Nietzsche, prisar hr H. sig sjelf som den skarpsynta kritikern, hvilken för fyra år sedan »företog sig» att införa »den nyfranska efterzolaiska literaturen». Denna minnesvärda tilldragelse skulle hafva passerat 1886—7, då hr H. i tidskriften *Framåt* skref några essays öfver Bourget, Maupassant, Huysmans, Richepin, och hr H. finner det mycket fägningsamt, att jag efter fyra års begrundande af dessa essays i den samman med hr v. Heidenstam författade broschyren *Pepitas Bröllop* gjort, hvad hr Hansson med tysk förbindlighet kallar, den »möjligfärgade upptäckten» att franska literaturen »vuxit ut öfver Zola». Och hr H. är vänlig nog att supponera, att när jag åter i fyra år reflekterat på hans sista uppsats i frågan (i Dagens Krönika 1890), jag på nytt möjligen skall hinna upp honom och hans sista monumentala ideer om fransk litteratur.

Ehuru det i sjelfva verket är tämligen likgiltigt, hvem som har prioritetsrätten på att hafva omtalat författarne i fråga, vill jag dock meddela några upplysningar om saken, dels af en viss respekt för fakta och data dels ock företrädesvis för att få nöjet att en smula illustrera hr Ola Hanssons på sista tiden onekligen i hög grad »intressant-modernt-komplicerade psykologi».

Hvad var det nämligen hr H. gjorde, då han den gången år 1886—7 i *Framåt* skulle *införa* den moderna franska literaturen i vårt land? Han skref till sin vän undertecknad och begärde upplysningar om de respektive författarnes arbeten, önskade att få låna deras verk o. s. v., och sökte jag göra, hvad jag

kunde för att stå honom till tjänst. Att hr H. just vände sig till mig, var kanske heller icke så öfverraskande, då jag redan år 1884—5 i en följd längre uppsatser i *Aftonbladet*, såhunda dryga två och ett halft år före hr H. sjelf behandlat just de ifrågavarande författarne. Så gick det till, när hr Ola Hansson upptäckte den »nyfranska, efterzolaiska literaturen».

Om hr H. erinrat sig detta, hade han också kunnat förstå, att jag ej kunnat falla baklänges af förvåning öfver hans sista »afslöjanden» af fransk literatur, då jag icke blott för fyra men redan för sex och fem år sedan utförligt ordat om just samma arbeten, som ännu tyckas sysselsätta hr H:s i all sin modernitetsjagt något långsamma intelligens — ex. Huysmans *Au Reboours*, Maupassant's *Une Vie* och *Bel Ami* m. fl.

Det kunde vara åtskilligt att tillägga rörande hr H:s uppträdande både i denna och andra literära frågor, men jag afstår från att närmare inlåta mig härpå. Under sin *wedding-trip* genom den tyska pressen har nämligen hr H. tillegnat sig en del begrepp om höflighet i skrifsätt och fördragsamhet i uppfattning, som kanske äro moderna, men i hvarje fall föga klädsamma och mycket litet inbjudande till meningsutbyte i synnerhet för personer, som känna sig mindre kategoriska i invektivet än hr H.

Stockholm i oktober 1890.

Oscar Levertin.

Musikalisk revy.

Af Volontaire.

Konsertsäsongen, hvilken alltid på höstarne plägar börja ganska olyckligt, gjorde icke heller i år undantag från denna grufliga regel. Nu som i fjol stod konserten å kungl. operan och nu som i fjol blef det ett fiasco. Operan som konsertlokal torde hädanefter böra ängsligt skys af herrar och damer konsertanter — åtminstone under September. Därtill är erfarenheten varnande nog. *Jankopianot*, som nu gaf konserten, förtjenar i intet enda hänseende att föredras framför de vanliga, såvida icke framtiden medför betydliga förbättringar och förändringar i dess konstruktion. Den hohenzollerska fru hofpianist, som trakterade pianot i fråga, uppenbarade att anspråken på pianospel i k. k. hohenzollerska hofvet måtte vara älskligt blyg- och förnöjsamma. Åtminstone på ofvannämnda sorts piano bevisade sig icke fru hofpianisten som någon hjeltinna, hvilket väl ändå skulle vara meningen. Den fåtaliga publiken, hvars åsyn konsternerade den uppträdande redan vid entrén, orkade ej stanna kvar till slut, utan tog med H. K. H. prinsessan Theresia af Dalarne till flykten snart nog, H. K. H. dock välvilligt inskickande några vackra Hagablomster såsom mildrande droppar. Några sutto kvar likväl och efter en half timmes själsstrid om dessa voro värda att spela för, stampare som de voro (icke stympare), kom sista numret, som dessvärre icke krönte ändan, hvilket meddelas — efter hörsägen . . .

Kongl. Hofkapellets symfonikonsert börjades i början af oktober under anförande af violoncellisten *Franz Neruda*, en anordning, som visat sig prisvärd, om ock patrioternas rop på *svensk* kapellmästare vid *svenska* Operan torde ha vissa skäl för sig. Emellertid visade sig hr Neruda som en verserad och intresserad anförare, stämningen i orkestern tycktes vara den bästa — gentemot hr Neruda, nota bene; i och för sig var

den delvis miserabel, såsom i menuetten och finalen till Jupiter-symfonien. Med andra hälften af denna Mozarts största symfoni hade hr Neruda bort utlysa flera repetitioner, förra hälften gick däremot korrekt och dessutom ställvis med mycken finhet och nyansrikedom, en frukt af hr Nerudas goda musikinne. Den storartade, på en gång djupt lärda och allmänt fattliga snilleskapelsen gjorde på publiken det mest imponerande intryck.

Till inledningsnummer hade hr Neruda valt Gades förut hörda Michel-Angelo-ouvertur. Gade är en stor talang, *men* en talang, och af utländska talangarbeten bör endast gräddan finna vägen till hofkappellets program. Såväl den danske veterans Ossians- som Hamlet-ouvertur står framför den ifrågasvarande, hvars blida melodik och gemytliga skaplyne tämligen artificiellt stundom morskas upp med orkesterbuller och stora ackorder, som äro ämnade att försinliga ett ämne, som ligger den danske kompositörens Musa så främmande som möjligt. Utförandet var godt. Till slutnummer gäfvos diverse prof på hr Nerudas egen kompositörstalang. Hussitersången föreföll däraf mest lyckad, trots themats mera ungerska än böhmiska lokalfärg. De andra styckena i vanlig pikant ungersk stil egde ej Brahms' genialitet eller folkmusikens ursprungliga poesi, men voro spirituellt arrangerade och skulle gjort bättre effekt om de varit mer koncentrerade, detta senare ett commune malum i hr N:s tondiktning, hvaraf spår fanns till och med i den annars så intagande lilla nocturne för stråkorkester, hvarmed hr N. gaf prof på sitt redan i Berceuse Slave visade mästerskap i stämningssminiatyren. Detta delikata stycke, där särdeles violoncellpartiet var präktigt skrivet, fick ett härfint och ädelt utförande under kompositörens känsliga ledning, applåderades, bisserades o. s. v. Salongen var ej fullsatt, men belåtenheten allmän.

En ung norsk baritonist, hr *Arveshou*, har på en konsert i Berns Salong låtit höra en mindre vanlig basbariton, af högsta möjliga omfång och med en i mellanregistret sonor och metallisk timbre. Höjd och djup voro ännu okultiverade, särdeles det förra, där tonen blef töcknig och slant. Föredraget var redbart men torrt, tycktes bäst hemma i den kyrkliga stilen, mindre däremot i den dramatiska, hvarpå Czarens aria i Meyerbers opera var ett bevis. Les rameaux, af Faure, gafs med förtjenst, annars var konsertgifvarens romanssång föga hörvärd. Biträde lemnades af fröken Petrini med en ful aria af Doni-

zetti, rätt bra sjungen trots märkbar indisposition, med Griegs Ragnhild m. m. samt harpisten Lang, hvars stora virtuositet kom till full rätt i ett par stycken, af hvilka det ena som komposition betraktadt var af mycket enkel beskaffenhet.

Den ungdomliga stråkkvartetten *Aulin—Sjöberg—Bergström—Carlson* har också för innevarande säsong utlyst abonnement å fyra musiksoiréer, af hvilka den första arrangerades i slutet af oktober inför en fylld salong, ett hedrande tecken både för publik och kvartett.

Man började årets arbeten med ett sannskyldigt storverk: framförandet af ett af de mest svårspelta kammarmusikarbeten som någonsin skrivits, nämligen en af Beethovens sista kvartetter, här icke hörd på närmare tjugu år sedan de Bookska soiréernas tider. Liksom Simfonia nona, skrifven i samma tidsperiod, ha dessa sista kvartetter varit föremål för mycket skilda omdömen. Vid det första framträdandet väckte de närmast förargelse och förvåning. Den Mozartska efterklagsperiodens musici kunde ej nog uttrycka sin sittliche Entrüstung öfver dessa arbeten, så t. ex. hos oss Bernhard Crusell, som ansåg dem »halft vansinniga». Tiden har emellertid gått och det titaniskt djerfva i konception och stämföring har så småningom mistat det skarpaste af sin udd. Äfven den konservativa musikkritiken har till slut låtit sin förundran öfvergå till beundran. Beundransvärda äro ock dessa kvartetter ur mer än en synpunkt. Visserligen märker man här och hvar spår af kompositörens alltmer tilltagande döfhet, samt en nervositet som ej orkar tala till punkt innan en ny idé bräcker den föras utveckling. Det klassiska lugnet är borta, men det musikaliska geniet är kvar. Cissmollkvartetten är ett verk sjudande af subjektiv känsla alltifrån den bittra skärande entré-fugan till finalens brusande och skummande prakt. Dess fordringar på utförandet äro herkuliska. Florentinerkvartettens spel var här mönstergilt. Fast våra unga stråkförare begripligtvis ej kunde uppnå denna glindrande förebild, lyckades de i alla fall att gifva en ganska exakt och väl afvägd tolkning åt det stora arbetet, hvars uppförande hedrar deras courage och talang.

Som entremet serverades en fransk dessertpjes, violinsonat af pariserorgelnisten Fauré. De begge yttersatserna föreföllo något sökta och manierade, men innersatserna voro hörvärda: andantet med sina smekande korta fraser liknade ett blygt frieri, som får lycklig utgång och scherzot med sina pizzicati och skrapningar ett förtjusande litet kärleksgnabb mellan de

nyförlofvade, också med samma förnöjliga utgång. Detta scherzos pikanta struktur fick god relief i hr Aulins eleganta stråkförning och skälmska spel ej mindre än andantet, där hr Aulins mästerskap i den elegiska stilen kom till heders. Fru Ida Aquist ackompanjerade systerbet, om ock här och hvar med allt för stor rädsla att göra sig gällande.

Mendelsohns ungdomsarbete Essdurkvartetten, skriven samtidigt med Midsommarnattsdrömmens Ouverture, porlar och klingar ännu i dag af de sjutton årens hela outsägliga tjustning. Morgonrodnadens trolska feeri är fängsladt i dessa toner, den första älskogseldens blyga låga, ungdomsdrömmarnes än skära än käcka kaleidoskåpsbilder, ynglingens hopp och längtan, vemod och sprittande ungdomsfröjd! Frändskapen med Midsommarnattsdrömmen märkes särdeles i Canzonettans mellanspel, denna yrande, glada fjärilslek bland doftande röda rosor. I denna kvartett minnes man hos oss Wilma Normans genialiska spel, särdeles hennes bedårande föredrag af Canzonettan och den eldsprutande finalen. Hr Aulin kunde naturligtvis ej mäta sig med detta stora violinsnille, men han spelade med mycken både smak och glöd. Samspelet var i denna komposition helt lyckadt, särdeles den populära andra satsen gafs med mycken delikatess och god färdighet, så när som på violoncellens soloparti, som fordrat mera lätthet och glans. Vi hoppas konsertgifvarne några gånger under vinterns lopp skola lyckas med sig associera hr Franz Nerudas glänsande talang, som just i kammarmusikfacket eger en af sina starkaste sidor. Äfven fröken Hilda Thegerströms praktfulla pianospel skulle tillföra detta företag en ytterligare stark dragningskraft med minnet af den utmärkta konstnärinnans ypperliga medverkan förra säsongen. Vi önska till sist god fortsättning åt detta fint smakodlande företag midt i den skrånande variétemusikens gyllene tidsålder.

* * *

Reprisen af *Wilhelm Tell* lände hr Nordqvist till heder. I berömvärd motsats till föregående regimer, hvilka plägade samvetsgrannt sammanplocka personalens fulaste och odrägligaste röster till repertoarens mästerverk (»som nog gå ändå»), hade hr Nordqvist församlat sina förnämsta förmågor att illustrera det herrliga mästerverket, diamanten bland Rossinis juveler.

Fru *Edling* har länge på sin konsertrepertoar egt såväl Mathildas aria som duo, hvilka bägge hon med sin vanliga

framgång utförde bl. a. vid sin turné 1879 med Oscar Arnoldson, hvilken sekunderade henne i duetten och föröfrigt sjöng sina gamla chevaux de bataille: Oluson, Hvita frun, »Hör trumman går» o. s. v. Nu som förr föredrogs den ljufva romanzan: *Selva opaca, dereta brughiera* med mycken innerlighet, ehuru några finare nyanser från crescendo till pianissimo, hvori Miolan-Carvalho exellerade å Grand Opéra på 70:talet, ej kommo till sin rätt. Duon sjöng fru Edling särdeles väl, hvarför allegrot gerna kunnat gifvas i sin helhet, hvaremot tredje finalen ligger för högt för henne, hvadan de vanliga strykningarna här voro befogade. Äfven trion lände den utmärkta sångerskan till stor heder; som sångparti betraktadt har Mathilda ej på 10, 12 år eller sedan Fredrika Stenhammar, fått ett så gediget utförande. I dramatiskt hänseende står fru E. i denna roll precis au niveau med denna sin lärarinna, men å andra sidan är partiet som man vet så dramatiskt sterilt att det med förkärlek plär användas af debutanter, som här ogeneradt kunna egna alla sina tankar åt sången, hvadan alla en mer utpräglad dramatisk sångerskas ansträngningar blifva föga annat än tacklösa.

Hr *Ödmanns* försök i Arnolds roll kröntes med lysande framgång. Kärleken äger i denna heroiska opera äfven den en heroisk anstrykning och med de instruktioner hr Ö. härutinnan fick mottaga i Köpenhamn, där han utfört partiet 1889, visade han sig högst läraktig, hvaraf följden blef ett ovanligt stilriktigt föredrag, kraftigt, sonort och glänsande. Med denna ypperliga stämma är det att beklaga att Arnolds aria och cabaletta i akt IV nu som förr uteslutits. Vi äro säkra på att hr Ödmann skulle utföra denna patriotiskt ädla, storslaget skrifna del af operan på ett sätt som fullt motiverade uppdragandet däraf. Första duetten, som utfördes förträffligt, förvånade mindre än hr Ödmanns ovanligt goda recitav kort därförut, äfvensom hans deltagande i den odödligt sköna mansterzetten, utmärkt af mycken aplomb och en viss chevaleresk värdighet, helt i stil med uppgiften. Det svåra dramatiska spelet härunder gjordes med mycken natursanning, om än i detta hänseende mer innerlighet och uttrycksfullhet kan vara att anbefalla. I sin helhet var prestationen högst se- och hörvärd.

Hufvudrolerna i operan i det skick, man f. n. ger den hos oss, bli de bägge Tell, hvilka fortfarande ega lyckade tolkar i hr *Lundqvist* och fröken *Karlsohn*. Den förras inner-

lighet i sång och spel samt den flärdlöst manliga grundtonen i framställningen göra det präktiga partiet hardt när till den förträfflige sångarens allra bästa, hvilket i sanning vill säga mycket. Frk. K. har sitt bravurparti i gossfacket som Jemmy, hvars heroiska tirader hon framslungar med mycken kläm och där för öfrigt endast minnet af Charlotte Strandbergs illusoriske schweizergosse torde verka hämmande vid uppskattandet af den unga sångerskans förtjänster.

Fru W. Strandberg, som äfven varit en med skäl applåderad Jemmy, hade nu som svärmodern Charlotte före henne öfvergått till Jemmys mor, den beskedliga fru Hedvig, der hon med sin säkra aktristalang och musikaliska sång gjorde en mycket god figur trots stämmans aftagande, väl icke i styrka, som tvärtom tyckes ökad, utan i smekande välljud, ett årens verk, som äfven de största sångerskor måste underkasta sig.

Hr *Lundmark* förtjänar loford både för att han åtagit sig Ruodis lilla parti, hvarigenom han visar sig sätta konsten ofvanom konstnärsfåfången, och äfvenså för det lyckade sätt, hvarpå han löser sin uppgift, det är: sjunger sin barcarola, der hans falsett icke illa kniper sitt höga C.

Ett annat väl utfördt biparti är Leutholds, hvars vackra dramatiska recitativ t. o. m. lockat en Arlbergs förmåga. Hr *Grafströms* röst kom ovanligt väl fram häruti och gjorde jemte föredragets och spelets sanning en uteslutande god verkan. Äfven hr *Rundberg* lyckades få fram några starka och klara toner som Rudolph, ställande hans tenor i ovanligt fördelaktig dager. Han spelade som alltid berömligt. Deremot gjorde hr *Lomborg* slät effekt som Gessler, der hr *Edberg* troligen varit att föredraga. Hr *Lomborgs* talang ligger mer åt jeune-premierhället och hans röst likaså, som bättre passar älskogscavatiner än tyrannrecitativ.

Baspartien gäfvos af hrr *Strömberg* och *Sellergren*, begge lyckade, med undantag af den senares intonation och gestikulation, hvilka täflade med hvarann i gungande hållningslöshet.

Operan var denna gång klanderfritt inöfvad, endast bristen på flera och bättre stämmor gjorde sig stundom pinsamt gällande, enkannerligen i mansköreerna. Orkesterns ackompanjement var lofvärdt, utom i allegrotidmåtten, då det gamla domsbasunandet gerna ville slå ihjel duett-, tertzett- och kör-sluten.

Regien var något bättre än sista gången operan framfördes, men erbjöd också nu svaga punkter. Så t. ex. bör tablåridå fällas efter den stora trions slut, så att icke ena hälften

af sammansvärjningsplatsen befinnes vara den plats nära Gesslers läger, der prinsessan nyss förut uppträdt, och den andra underbart att säga något helt annat, sedan en del af skogen efter åtskilliga ryckningar flugit till väders inför den tåligt vändande publikens ögon. Gesslers fällande bör äfven anordnas på ett mer tydligt och effektivt sätt än nu, då denna pjesens hufvudhandling framställes så otydligt och illa, att den undgår en del af publiken, som ej vet hemul för den efterföljande triumfhymnen.

Dessa våra reservationer till trots, anse vi oss dock kunna inränga denna repris af Rossinis hjeltedikt bland de allra bästa, som vår k. svenska opera någonsin lemnat.

Vårens repris af *Figaros bröllop*, dålig i åminnelse, har något reparerats af höstens. Särskildt har nu samförståndet mellan kör och orkester blifvit något bättre, hvilket dock blott till ringa del kan sägas om orkesterns spel i och för sig, som tarfvat långt mer öfning än som deråt beståtts. Hofkapellet består icke mer af den säkra stamtrupp erfarna musici, som höjt orkesterns rang till Europas förnämligaste orkestras, utan den utgöres numera af tämligen hetoregena element, hvilkas beskaffenhet både i tekniskt och disciplinärt hänseende nödvändiggör ett långt ifrigare arbete än k. hofkapellet hittills behöft underkasta sig. I hög grad märkes detta vid framförandet af en orkestermusik, så fin, graciös, genomskinlig och delikat som Mozarts till Figaros bröllop. Långt flera orkesterrepetitioner äro hittills alltså, såvida ej Meissnerska kapellet skall nämnas som Sveriges förnämligaste!

Titelrollen i den förtjusande operan var nu anförtrödd åt debutanten hr *Edberg*, som i denna fruktansvärdt svåra uppgift redde sig med försvarlig lycka. Han sjöng ganska rent och spelade ganska snällt, men någon Figaro var han lika litet som föregångaren, hvilkens kompletta dålighet tjenade hr E. till bakgrund. Figaro är minst af allt en debutantuppgift. Den fordrar en mjuk, skolad röst, betydlig teknisk färdighet, en glad, intelligent naturel, smidig och ledig, ett mångsidigt, snabbt och tydligt komedispel med hurtighet, slughet, ironi och sydländsk glöd i väl afvägd blandning. Hr E. synes oss mera passa seriösa basroller, både den massiva sången och det tunga i spel och figur. Utan tvifvel borde för operans skull en mer rutinerad sångare vid repriserna användts för rollen, hr Sellergren t. ex. Liksom möjligen hr Lomberg för Grefvens rol,

der hr Johansson fortfarande nödgas uppträda och mer eller mindre misslyckas, alltefter scenernas olika fordringar.

Cherubin är operans svåraste och tacksammaste rol. Charlotte Lindström gaf den vid operans premiére 1821 på ett sätt, som nära närmade sig idealet, hvilket i denna uppgift långt mindre än i andra aldrig torde helt nås. Hon sammansmälte Beaumarchais och Mozart i en allsidig, klar och harmonisk framställning, den alla den tidens operavänner enstämmigt förklarade såsom förträfflig. Fruarne Gelhaar och Hjortsberg, som derefter öfvertogo rolen invigde den uteslutande Mozartska feminina tolkning, som sedan blifvit regel vid operascenen och mot hvilken Charlotte Strandberg på 50-talet fåfängt opponerat sig med en mer spansk framställning, som förklarades »misslyckad». Fröken Boye och fru Samson tordes icke våga så mycket, utan voro sina duktiga altröster till trots tämligen kvinliga pager, liksom ock den vackraste af alla de små herrarne, Cherubin-Mina Gelhaar, som likväl på sextioalet bytte rol med Susanna-Strandberg, hvarpå bägge partien vunno, om ock fru S. ännu hade en och annan dust att utstå för sin alltför »friska» uppfattning. Fröken Söhrlings Cherubin återförde på 70-talet det mer feminina elementet i tolkningen och fröken Strandberg tillade en stark dosis koketteri af tämligen påtagligt slag. Mamma Charlotte sjelf visade emellertid sig än en gång i rolen och *då* voro protesterna slut, föredraget var ock mer känsligt, men friskheten för ingen del mindre. Också ansågs mamma Strandbergs Cherubin långt yngre än dotterns, ett fenomen att relatera från operans kulturhistoria. Det mästerskap, Trebelli sedan utvecklade i rolen, är allt för väl i minnet bevaradt att derom behöfver vidare ordas. Flick-uppfattningen har sedan hennes tid mer eller mindre odlats af frökarnarne Grabow, Karlsohn, Vahlenkampf till dess i dessa dagar fröken *Jungstedt* öfverraskat med en den manligaste Cherubin, som väl någonsin svängt sig å k. operascenen. Lutade det för de flesta för mycket åt Mozart, så har Caron de Beaumarchais nu i stället kommit så mycket mer till heders, icke precist hans föreskrifter, som läto Cherubin ännu icke vara mer än 13 år, men andan — »världen, djefvulen och vårt eget kött» — i hans komedi.

Att vara så utbildad vid 13 år som Beaumarchais låter sin Cherubin, har fröken *Jungstedt* ansett opassande. Hon har låtit gossen bli yngling, växa till i längd och bredd, få fasta breda axlar och stadig, manlig gång, ett elegant officersskick,

med allt detta naturligtvis mycket vacker, hvilket sångerskan af naturhinder icke kan vara annat. Detta öfverensstämmer på det intimaste med hennes altstämma både i tal och sång samt ej mindre med det djerfva, liffulla, ystra, öfverdådiga i hennes spel. Med glädje ser man en uppfattning, som konsekvent utföres, meningarne om sjelfva uppfattningen må nu vara — nu som alltid — delade. Säkert torde emellertid vara att med frk. J:s naturel ingen annan grunduppfattning af rolen varit tillräddlig för henne. En annan sak blir om ej hennes romans-sång kunde förändras till mindre kuplettsång, mera Mozart-cantabile. Åtminstone borde kompositörens nyanser fermare efterkommas än fallet varit i de bägge sångerna, hvilkas gudasköna innerlighet kräfva ej blott intelligens, hvilket frk. J. ger dem, utan också hjärta, hvilket hon ej ger dem. Trebellis föredrag med dess ypperliga blandning af ungdomsfriskhet och blyg älskogseld är här att rekommendera som lysande förebild. Det nonchalant lediga torde böra hos frk. J. efterträdas af mer djup i känslan, ett inträngande i den härliga uppgiften, som fullkomligt blottar alla dess rika skatter, af den första kärlekslyckans aldrig återkommande ordlösa tjusning, ungdomssolens och ungdomsdrömmarnes luftiga, hänförande ljufva fantasmagori — — —, allt det som skalden tänkt mest skärt och huldt och som här världens största kompositör framtrölat i världens skönaste kärleksånger.

Fru *Östbergs* Grefvinna gör allt hvad hon kan att vinna burskap bredvid hennes stora företrädarinnors. Men hon eger hvarken Linds hänryckande genialitet, som gjorde den stora arian till en gripande tragediscen à la Dido eller Ariadne, eller Michaëlis unika stämglans, som här anordnade en musikalisk högtid af oförvissnelig fägring, icke ens Stenhammars kvinliga dolcezza, som särdeles i bönen framstod så ädelt och rörande. Fru *Östberg*, som mycket arbetat med sin mezzosopran, har väl lyckats eröfra toner i höjden, men sjelfva klangen har hon ej kunnat ändra, särdeles i mellanregistret, som ej äger någon lyrisk fägring. Hon uppvisar i ariorna lyckade prof på sin sångkonst, ett mezzavoce, som i fall rösten vore bredare skulle göra sig än mer förmånligt, en förständig frasering, tydlig artikulation m. m., hon gör som sagdt hvad hon kan och det är vackert så. Hennes sång tränger icke till hjärtat, dertill är den ej skapad, men den underhåller angenämt och kan stundom rent af blända genom den fermeté, hvarmed instrumentet instrumentalt handhafves. Och bristen på konstsång är f. n. så

stor i Sverge att fru Östberg nu därigenom nått en rang som primadonna, hvartill hvarken röst eller person synas i och för sig vara prædestinerade.

I dramatiskt hänseende passar naturligtvis Grefvinnan fru Östberg så litet som möjligt, hvarför hennes försök att det oakadt lotsa sig i land äro värda stort erkännande.

Grefvinnan och Susanna voro ej alldeles lyckade med sin taldialog. Fru Östberg snörper ihop sin röst till något qvasiförnämt, som låter gammalt och nuckigt, fru Edling talar litet pojaktigt och håller ibland på att säga motstycken till Blanchés: Sadlarne ä' hästade. Fru Östberg å sin sida talar ibland rent nonsens, såsom:

»Min Grefve, Ni ser mig lika förundrad eller åtminstone lika förvånad(!) som Ni sjelf.»

Fru *Edling* borde taga sin stora aria mer långsamt, dessutom anlägga den mindre dolce, mer amoroso. I recitativet kan ju hennes litet för ofta nytjade scherzando få fritt spelrum, arian bör hållas mer innerligt och passionerad. Fru E:s röst-effekter i denna aria äro nu som alltid hänförande och underligt vore det annars med en röst, af naturen så rikt begåfvad som denna sångerskas med sin fogelstrupe. Susanna var nu som alltid fru E:s triumf och skulle eröfra partiet äfven med en fruktansvärdare omgifning än den nuvarande, som ofta nog går af för hackor och i vissa scener skäligen otympligt understödjer den stackars lilla glada och qvicka Susannas vackra ansträngningar att få en god komedi till stånd.

Förkortningarne i första akten äro i allmänhet befogade och skulle i tredje kunna utsträckas till hela Grefvens soloscen, som i nuvarande »tolkning» utgör en totalt död punkt. Den minnesgode åhöraren sitter här och erinrar sig Behrens väldiga stämman eller Arlbergs och Langes eleganta, fint pointerade föredrag. Recitativet äro nu till större delen sin kos, hvilket icke skadar — åtminstone de uppträdandes reputation, som om de förträffliga och stundom dräpligt komiska recitativet bibehöllos helt säkert skulle likt Serpolette i Corneilles klockor »många gånger sväfva uti största fara». Konsten att säga recitativ, särdeles *secco*, synes för k. svenska operan hafva jordats med Pelle Janzon. Få ha mästarne i konsten för resten alltid varit.

I »*Martha*» som är en genomkomponerad opera, märkes bristen, särdeles i Plumketts parti, som hörde till Janzons första och bästa. Hr *Sellergren* hade vi väntat mer af i denna rol

med minne af hans ganska förträffliga Sulpiz (som spelades mot Anna Klemming s. s. Regimentets dotter.) Det uppsving i hr S:s konstnärsbana som yppade sig våren 1889, syns beklagligt nog ha varit tämligen efemer. Som Plumkett sjöng och spelade hr S. alldeles för konventionelt. Visserligen gick hans ganska paranta röst bättre ut med portervisan än åtskilliga föregångare, men — portern fattades alldeles i visan, såsom Janzon och Behrens lät den skumma och fräsa. I detta sammanhang förtjenar en af rikets apotekare att komplimenteras, hvars föredrag fullt kan mäta sig med Behrens i röstprakt, friskhet och karakteristisk koloratur. Ingen torde bättre föredraga denna visa ända uppifrån Haparanda ner till — Ystad.

Både hofkapellet och fru *Östberg* passa bättre för Flotows gröfre musik än för Mozarts. Fru *Östbergs* tekniska färdighet sättes mångenstädes på hårda prof, men hon besestrar dem med glans, så t. ex. spinnkvartetten med staccati-solo-vocalism uppåt trestrukna registret. Den blonda peruken klär och karaktersteckningen är både tydlig och välgjord, man måste ju döma den stackars Martha efter sin tid, annars blefve hon ju ett alltför obehagligt fruntimmer. Fru Ö. förstår locka sympatier för sin hjeltinna och det är ej så lätt i Martha i våra radikala tider. Fröken *Jungstedt* är litet kantig i Nancys rol och misslyckas med sin fula aria: Jungfrun går. Annars är hon ganska sevärd. Hr *Lundmark* skulle vara en fullt acceptabel Lyonel, om han fraserade litet mindre klockarmessigt och i allmänhet bildade tonen litet vackrare. Rösten kan annars lätt taga skada, hvilket vore — skada. Arian sjöngs med känsla utan Bötels osmakliga öfverdrifter och renderade dubbla inropningar, blombukett m. m., hvilken liksom juvelringen i Robert visar att har hr *Ödman* ett helt garde, så har hr *Lundmark* åtminstone ett och annat — kompani. För resten gick Martha denna gång, i Sept., verkligen utan större olyckshändelser, hvilket är otroligt, men sannt.

Nödvändigheten att upprätthålla repertoiren under hr *Ödmanns* långa höstheshet måste tagas med i räkningen vid bedömandet af åtskilliga repriser, som hörbarligen måst i all hast anordnas. Denna brådska hade till och med sina verkningar på solisternas prestationer, af hvilka de i op. *Ernani* voro något underlägsna hvad man kunnat vänta med minnet af operans uppförande senaste års höst. Så var t. ex. hr *Lombergs* debut i Carlos' parti långt lyckligare än hans uppträdande denna

höst. Ej nog med att inga framsteg förmärktes utöfver den nivå som sångaren uttog såsom debutant, de fel i tekniken, hvilka man vid debuten beskedligt blundade för under hopp till framtiden, framträdde nu förvärrade. Hr L:s hela uppträdande som kejsare och herskare var allt annat än karaktäristiskt. Han måste lära sig gå och stå på scenen, gestikulera med mindre grofhet, särdeles i ett sådant parti, och noga akta sig för ett grimacerande, som skall föreställa vrede och passion, men som på åskådaren verkar halft ynkligt, halft lifvadt. Den vokala framställningen var hvarken så korrekt eller så tilltalande som i fjol, då rösten också gjorde sig gällande med mer klarhet och precision. Hr Lombergs plastiska otymplighet tycktes denna afton dessvärre ha smittat fru *Östbergs* Donna Sol, som särskildt gjorde en förfärlig entré. Söngen var som vanligt förtjensfull, om ock något mer bredd kunde önskas i ensemblenumren och i cabalettan, en stundom mindre gäll vokalisation, särskildt hvad drillarne ankommer. Fru Ö:s mimik är ganska uttrycksfull, dock torde böra undvikas ett visst sötsurt uttryck med den hopknipna munnens uppdragande åt näsan, en mimik som fru Ö:s efterträdarinna på operett-tronen, fröken A. P—n, dessvärre tillegnat sig bland andra annekteringar, (bland hvilka naturligtvis finnas många excellenta). Fru Ö., som i »Martha» ser helt ungdomlig ut, borde också göra det i denna rol, hvars emfas och oreflekterade entusiasm måste ha ungdomlig grund för att göra poetiskt tilldragande verkan. Hr *Sellgrens* figur passar för *Silvas* rol, men han sjunger rolen osäkrare än företrädarkaren och grumlar bort ljuden, ofta nog ända till oigenkännelighet. Den stora arian fick dock en viss pompös hållning, som något påminde om *Willmans* och *Behrens* storartade föredrag af den präktiga melodien till de ynkliga orden: Ack hvarför i sena dagen skall jag lyda kärlekslagen o. s. v.

Ganska olycklig var naturligtvis anordningen att låta hr *Strandberg* framställa *Ernani*. Redan hr *S:s* fader, trots sin många gånger större röst, förmådde icke gifva bravurställena med nödig kraft, än mindre blef detta förhållandet med sonen, hvars misslyckande måste skyllas på teaterstyrelsen, som lika väl som alla andra borde förutsett att till ädel röfvere och hjälte passar hr *Strandberg* minst af alla operans tenorer, icke en gång med undantag för hr *Bröderman*, hvars röfvarlif dock visserligen inskränker sig till *Remendado* i *Carmen*. Vi förbigå med nöje denna hr *Strandbergs* prestation och hoppas få se

honom i roller, som ligga bättre för hans talang, som är för god att på detta sätt härdragas.

Hr Lundmark har, med anledning af den Ödmannska opassligheten, återuppträdt i »Konung för en dag», hvilket gifvit anledning till åtskilliga löjligen opinionsyttringar af dessa tenorers begge amazon-lif-garden. Å ena sidan ha Ödmannskorna vägrat »erkänna» annan »konung» än hr Ödmann, hvilket vore ganska ledsamt för Hans Majestät Konung Oscar II, såvida Hans Majestät skänkte något intresse åt sådana stolliga små undersåtarinnor. Å den andra förklara Lundmarkskorna att de äro »rättvisa» och »att hr L. är talangens och skönhetens representant», sådan de, förmodligen, föreställa sig en sådan. För att stå väl med alla parterna får väl hr Nordqvist till sist låta begge tenorerna samtidigt sjunga och agera Zephoris — en dubbelbild, som dock måhända skulle förbjudas af öfverståhållarembetet med anledning af den dermed förknippade faran af borgerligt krig, åtminstone bourgeoisdame-krig. Åtminstone torde vid så eldfångda damers teaterbesök brandkårs-kontingenten betydligt behöfva förstärkas och placeras mera i damernas närhet, äfven med fara att dessa skulle tycka illa vara öfver denna kloka försigtighetsgård. Men — de skulle kanske *alls icke* tycka illa vara . . .

* * *

En juris doktor — visserligen med *italienskt* diplom, men i alla fall! — han sjungit basroller på Gustaf III:s nu snart fallfärdiga gamla operascen. Den juridiska lärdomen kan ju ej skada en sångare, tvärtom, vid dagrars och skuggors rättvisa fördelning i föredraget, i den rättrådiga domen öfver en karaktärs goda och dåliga sidor, i konsten att processa sig till bifall o. s. v. Hr Bottero, juristen i fråga, gjorde sin entré hos oss — icke i Advokaten Pathelin eller ens Knifving — utan som den juridiskt olärde men om castilianska hederskänslan mycket noggranne Don Ruy Gomez da Silva i »Ernani». Hr B. använde rätt mycken fin advokatyr för att göra sig gällande. Han eger hvarken någon utmärkt röst eller något utmärkt teaterutseende, men det lilla han eger använder han på ett utstuderadt knepigt sätt. Han använder vibrato att öka röststyrkan, han artikulerar med diplomatisk noggrannhet, han förstär att »tournera» sin röst till förvånande verksamma nyanser, han fraserar med intelligens och sjunger med italiana-

rens hela öfvertygelse och värme. Timbren är för ljus och klangen för torr, gestalten för obetydlig, men allt detta glömmes man vid åhörandet af ofvannämnda numera hos oss ej alltför ofta förekommande sångareegenskaper, hvartill kommer en ganska reputerlig aktörtalang, som af Silva trots utseendet gjorde något ganska värdigt, men också lefvande och intressant, hvilket senare ej hos oss sedan Willman förekommit. Hr Strandbergs Ernani har under hösten vunnit i godhet, och åtskilliga lyriska moment sjunger han alldeles förtjusande väl. Hr Lundqvist ställde alla medsjungande i skuggan genom sin magnifika baryton i 3:dje akten, hvarefter den populära sångaren blef föremål för en hyllning, så stormande och hjertlig, som den endast egnas denne äfven i annat afseende än det corporella store sångare. Trots indisposition och mer än vanligt framträdande rädsla, lyckades också första akten ganska bra, den andra än bättre, men den tredje blef en lysande triumf genom ett i alla afseenden majestätiskt, högstämtdt, varmt och innerligt, verkligt storslaget utförande, ett af de vackraste bladen i hr L:s rika sångarlager.

I Mignon, der hr Lundqvist ej uppträder, kom hr Bottero i högre grad att lägga beslag på allmänhetens intresse. Han utförde der Lotharios rol, som alltsedan Algot Lange ej bestått sig med någon tolk af första ordningen. En sådan visade sig hr Bottero vara i dramatiskt hänseende, om ock den fint melankoliska grundstämning, som Algot Lange med sin fina konst förlånade personagen, icke i samma mått återfanns hos hr Bottero, som tog rolen mer aktivt än man här varit van att se den. Lotharios kaotiska sinnestillstånd i de begge första akterna detaljerades med fin psykologisk blick, dervid artisen betjenades af en skådespelarteknik, väl värd att studera af samtliga våra operasångare. Den obetydliga apparitionen inverkade något på entrén i tredje aktens final, hvarunder sångarens mimik bjöd på högst sevärda prestationer. Tolkningen af Sperata-scenen var höjdpunkten af det i sin helhet förträffliga spelet. Den lyriska prestationen står dessvärre ej i jemnhöjd med den dramatiska. Sångarens sätt att nyansera är ej franskt, hvilket är nödvändigt i denna musik, hans insatser i t. ex. de begge duetterna saknade mjukhet och nobles-tonens hårdhet skadade verkan af flere detaljer, såsom berceusen, där organets ofördelaktiga sida ej ens af det vackra och känsliga föredraget kunde öfverskylas. Sandström och Lange stodo begge långt framom hr Botteros Lothario i musikaliskt

hänseende, och den senare kunde fullt mäta sig med honom i dramatiskt. Beundran för det utländska har väl nu som, förr spelat våra kritici ett spratt, då de förklarar hr Bottero i denna rol utan make. — Hr Ödmann sjöng Wilhelm bättre än hr Lundmark, men den senare spelar rolen bättre, åtminstone de gladare sidorna, och fru Edlings Mignon var förträffligare än någonsin, en prestation utan like f. n. i Paris och Wien. Men fröken Karlsruhs Philine lemnar mycket att önska trots den lediga strupfärdigheten, och hr Rundbergs Laertes är en mycket litet spirituel framställning. Något bättre var hr Henriksons Fredrik, trots dess genomgående simpelhet och en alldeles omotiverad, skäligen obehaglig nasaltons-lyx. Orkestern spelade bättre än vid senaste repriserna och operan i sin helhet gick bättre än på flera år.

Efter dessa tvenne père-noble-typer, Silva (Ernani) och Lothario (Mignon), föll det hr Bottero in att visa sig för omvexlings skull som sjelfva — *uh!* Detta är ett farligt infall på en operascen, som egt verdens förnämsta Mefisto på sina tiljor under en tid af mer än två decennier. Anders Willman blef också långt ifrån fördunklad af Osvaldo Bottero, hvilkens förträfflighet som operasångare egentligen först af Stockholms välvilliga, mot utländingar artiga recensenter stälts på en så öfvermåttan hög piedestal. Emellertid hade hr B. äfven i Faust mycket att bjuda sina åhörare på och fördunklade naturligtvis totalt de unga elever, som på senare tider tillåtits pröfva sina vingar i det mäktiga partiet.

I första akten anmärkte man några onödiga ytliga operagester, men annars hade gester och mimik mening och motiv, dessa saker som så ofta negligeras af en operist. Själaköpet utfördes med mycken *savoir faire*, helt olika den otydlighet, som på senare tider visats i partiet. Röstens sträfhed blef här ett plus i karaktäristiken, vibratot var klokt reduceradt. Entrén i andra akten var dräplig med satan som direkt från hemorten, uppskjutande under den sjungande Branders kropp. Guldrondot erhöll mycken demonisk eld och gafs med ett marcato af yppersta effekt. Spåfraserna utfördes med olika nyansering, särdeles harangen till Siebel med kostlig hjertnupen ironi: *Posso dir che scritto veggo qui, un fior non tocherai, che appassir non vedrai, lo vuole il destino.*

Läderlappsflykten inför de höjda svärds korsen gafs både hemskt och lustigt, man såg ormen kröka sig i myrornas stack. Mer hat grodde dock i Willmans: Vi träffas än en gång, då

är turen hos mig. *Ci rivedremo ancor* etc. togs litet för resigneradt. Äfvenså låg det mer spets i Willmans »af min tjänst jag behaget bättre vet» än i Botteros något matta: *Non vorrei darvi si trista idea*. C-durbesvärjelsen i tredje akten gaf hr B. under bengalisk belysning, som knappt behöfdes vid ett så glödgdadt föredrag. Slutfallet gafs dock af Willman långt mer tragiskt imponant. Serenaden gafs med vederbörlig elakhet, hånande bråkande slutfall o. s. v. Spelet före och under terzetten var ytterst vaket och intressant. I femte akten var slutscenens ormplastik exemplarisk.

I sin helhet förtjenar typen att studeras af våra sångare. Det var en mycket god den onde, om ock ej af allra främsta slag. Det är skada att en så framstående aktör ej skall vara bättre sångare. D. v. s. i detta fall ej ega en tacksammare röst. Men hr Bottero gör allt hvad han kan och han kan ganska mycket, detta i motsats mot många svenska basister, som ha ypperliga instrument af naturen men medelmåttig intelligens och dålig skola.

Fröken *Petrini* stod liksom hr Bottero som *gäst* å programmet. Hm! Ingen skam att bjuda till.*

Emellertid vore det allt för elakt att bedöma fröken *Petrinis* *Gretchen* ur annan synpunkt än den på alla områden trefvande unga dilettantens. Fröken P. bör som dilettant ha loford för sitt spel, det var så väl inlärdt att det ofta verkade natur. Flere poser voro både vackra och motiverade, om än någon gång det tablåmessiga fick tribut. Utseendet var ungdomligt och ganska täckt, särdeles när rampen ej närmades för tätt. Sången hade flere svagheter. Frk. P. hade uppfattat det hela för ytligt. Hon fraserade nätt, men matt, flere viktiga ställen fingo en nästan blaseradt nonchalant tolkning, såsom flerstädes i tredje akten, där den uppgående passagen till C³ bör tagas *marcato*, ja *stentato*, ej så ytligt och lätt som nu, liknande en vanlig meningslös koloraturfras. I allmänhet märkte man att frk. P:s både röst och sång icke blifvit utbildade för högdramatiska partier. Hon har koloratursångerskans sätt att bilda frasen, att ange höga toner och framställa en nedgående passage, såsom i bönen, der slutfallet togs nästan halft staccato, en gruffig oformlighet, som emellertid öfverens-

* I detta sammanhang må beklagas att den evigt fördömliga influensan nekat vår operapublik nöjet att förnya bekantskapen med fru Bottero, hvilken som Gina Sommelius lämnat så godt minne efter sig, särskildt i op. Faust, hennes första debut, våren 1879.

stämde med det matta och intetsägande utförandet af bönen i sin helhet. Här gjorde också mycket att rösten svek. Ofvan tvåstrukna fiss är denna skäligen tunn och spröd, ehuru klar och väklingande. Men för dramatiska effekter som i kyrk- och fängelsescenerna nekar den totalt sitt biträde. Däremot är ett stycke af mellantonerna ganska kraftigt och lämpligt för mera dramatisk musik, men hvad därunder ligger klingar både hväsande och skadadt. Detta gjorde att t. ex. Thuleballaden fick en tämligen tarflig lyrisk fägring. I arian var sångerskan mera hemma, hon sjöng den dock litet tungt och attackerade de höga tonerna som små sjösjuka nödrop i st. f. glädjesprittande tecken till lifslust och omedvetet koketteri. Dock blef scenen långt behagligare än den Oselionska karrikatyren, liksom hela akten i dramatiskt och yttre hänseende vida öfvervägde den norska artistens. Men denna tog sin revanche i rolens senare facer. Der var frk. Petrini högst otillräcklig, ej blott i kyrkan, utan lika mycket i fängelset, mindre i duon, än i trion, som väl sällan gått så spårlöst förbi. Där fattades nerv både i stämman och föredrag, det blef istället något sötsurt och mjåkigt, som dessvärre alls icke »krönte ändan». I mimiskt hänseende bör frk. P. akta sig för att gapa, när hon tiger, det ser då ut som hon skulle le.

Hr *Ödman* borde mer nyansera och »fördjupa» den lärde doktor Fausts grubbel i första akten, hvars början får allt för ungdomlig och utklädd kulör. I öfrigt är hans Faust nu som förr en särdeles framstående prestation. Några mer delikata mezza-voce-nyanser kunde dock icke skada hans tredje akt.

Hr *Lundqvist* är nu som förr nummer 1 bland de uppträdande. Hans Valentin kommer att bli lika svårersatt som Kristina Nilssons Margareta eller Willmans Mefistofeles, dessa operan Fausts bägge idealprestationer på svenska operascenen. Också tager den både Valentin alltid de mest dånande applåderna och bravoropen. Detta med rätta.

Med orätt tror frk. *Karlsohn* att hela världen kan utantill orden till hennes: »Lilla blomman», där hennes gossröst klingar så friskt och silfverklart. Fru Strandberg och hr Grafström utföra Marthas och Branders småroller på ett sätt som länder ensemblen till stor fördel. Baletten borde vara litet mer tilltjusande, särdeles sirenerna, som skola förföra Faust. Af dessa tedde sig somliga — rysligt att säga — riktigt federationsmässiga.

Körverket i andra akten gick ej heller denna gång utan

skavank. Mer energi hos hr Henneberg! Soldatkören klingade så barskt att man frestades sätta tro till malicen, att förra hösten endast *en* förste tenor deltagit i sången. Om affönningen vore litet menskligare, förmoda vi att vackrare röster ej skulle saknas i operakören, hvars vouloir ej motsvaras af dess pouvoir.

Reprisen af »Trollföjten» faller delvis under samma rubrik som vårens af »Figaro»: Mozartfusk. Kommer hr Nordqvist ihåg hur Trollföjten gick i medlet af 70-talet? Är *det* idealet, dit man nu skall närma sig? Det ser så ut, att döma efter den 26 oktober.

Ej ens ouverturen, denna fugornas fuga, var tillräckligt repeterad utan gick på en höft. Tamino presenterade sig som hr *Lundmark*, hvilken växt ifrån detta ynglingaparti och hvars röst förlorat i välklang det den vunnit i kraft. Sjelfva föredraget var också bättre förr, t. ex. i andra aktens herrliga recitativ-scen, där Ander hos oss är i outplånligt minne. Spelet var trubbigt och ointresserad. Hr Strandberg torde nu böra efterträda hr L. i denna rol, som framförallt kräver absolut tonfägring, en sak, som hr L. icke mer kan prestera. Nattens Drottning var förkyld och hennes stjernglitrande arior blöfvo därför också opassliga. Pamina fick i sjelfva P. T. beröm för sina »plastiska former» (ah, ah, de gubbarne!) och i teaterns egen tidning loford för »den schwung, hvarmed hon egnat sig åt partiets episka sida». Den lilla vackra och välformade musikalskarinna, som försökte sig i partiet, bör därför vara nöjd, om ock ej den stackars publiken, som minnes *konstnärinnor* i den sköna uppgiften, där fru Edling f. n. borde vara oeftergiftig. Förmodligen emedan det finns en sådan grufflig brist på svenska dam-debutanter, låter hr Nordqvist en ung danska debutera som Papagena. De många stackars svenska flickor, som »profsjungit» och »fått löfte!» Papageno var hr *Esbergs* tredje debut. Rätt bra, ehuru för reflekterad, gammal och tung. Hr *Lundqvists* konstnärliga sång var en oas i öknen. Han är fortfarande en operasångare som få och en »Talare» som ingen.

Hr *Sellergrens* Sarastro var ock en ljuspunkt. Rösten steg bättre fram än på mången god dag och föredraget besjälades af rätt mycken innerlighet och värdighet. Med än vidare fortsatta studier lofvar hr S. att en vacker dag bli en verkligt förträfflig Sarastro.

Kör och orkester voro ofta af olika tankar, tärnor och

genier hade repeterat för litet. Det hela artade sig till en repetition inför den tillspillogifna söndagspubliken, som var tacksam för det lilla den fick. Mozarts geni kan genomstråla äfven den uslaste tolkning. Men — det skulle varit en modern opera —! Då hade väl biljetterna lämnats tillbaka och kassan bombarderats. Lefve Mozart!

Vasateatern, som i september öppnades under samma direktion som förra säsongen, har bl. a. repriserat Behrens operett »Prinsessa för en dag», en af förra spelårets värderikaste nyheter. Den svenska operettlitteraturen kan räkna denna operett till sina bästa produktioner. Liksom sin fader, prof. H. Behrens, besitter hr Behrens junior en erkännansvärd *savoir faire*, som förhöjer arbetets verkligen vackra och lyckade detaljer och kastar ett förgyllande skimmer öfver de mer vanliga och handverksmässiga. Flere af Lazarillos och Teresinas soli ega melodisk fägring och individuel karaktäristik, särdeles det i lyckad mystisk ton hållna spå-rondot. Lazarillos serenata öppnar operan på ett behagfullt sätt, korallkupletterna äro fina och lätta, kärleksduon däremot för arbetad och idélös. Rakduetten är däremot ett spirituelt stycke i fransk operettstil, äfvenså andra aktens trio trots valstakten, som går igen litet för ofta både i soli och körer. Finalerna äro roande och dramatiska, Lazarillos dansvisa väl rhythmiserad, det hela ganska hedrande för den unge kompositören, hvars arbete fick en lyckad tolkning å Vasateatern särdeles i våras, då *Anna Pettersson* creerade Lazarillo och var *briljant* i ordets hela bemärkelse, en framställning, hörande till den firade operettsångerskans allra förnämsta. Mot denn sol slocknade teaterns små stjernor, såsom fröknarne *Ekström* och *Johnson*, af hvilka den förra dock var ganska nätt, ehuru något matt, och sjöng rätt snällt, trots röstens något slitna beskaffenhet. Hr *Strömberg* var en komisk Cucumaffo, hvars sång var svår, men hr *Lundin* — konungen — lät sitt sångparti ej illa komma till sin rätt. Hr *Klinger* hade ett mindre tacksamt parti, men i första akten en melodiös canzonetta, värd ett bättre sångsätt. Hr *Åkerblom* ernådde en succès de maigreur i den välkända Åbjörnsonska stilen och hr *Lundahl* spelade med erforderligt fjesk en fjantig kammarherre. Libretton kunde varit roligare och haft mera bons mots och färre dåliga kvickheter. Kör och orkester voro väl »samspelta», det hela gick som en olja och nådde en framgång, som, stödd på en bättre textbok, skulle blifvit än större. Emellertid förtjenar

Vasateatern alla loford för detta i sin helhet lyckade försök att uppmuntra den svenska musiken.

Höstens nyhet på denna scen blef »Der arme Jonathan», op. 3 a.

»Stackars Jonathan» af Millöcker är som musikverk underlägsen ej blott kompositörens chef d'oeuvre »Der Bettelstudent» utan ock flere hans senare arbeten »Der Feltprediger», »Der Wassermann» m. fl. Af raffelmelodierna är det få med populär udd, de flesta klinga krystadt och monotont. Finare intermezzi — såsom i Tiggarestudenten de bägge kärleksduetterna — saknas alldeles. Musikens longörer äro ej få och göra sig ofta tråkigt gällande. Ett par sannskyldiga varieténummer rädda stämningen, men sänka arbetet som konstverk betraktadt, en synpunkt, som dock helst torde böra ignoreras. Texten är tidtals munter nog, tack vare hr Wallmark, den outtröttlige operettarrangören, men också ej sällan långdragen och framförallt platt, stundom osmaklig. Obscen blir den dock i det närmaste icke, en förtjenst i mångas tycke, men i andras — — —

För hr Warbergs skull gläder det oss att operetten gått bra, trots dess relativa tråkighet. Hr W. sjelf gör allt för att jaga ledsnaden på dörren. Hans icke mycket tacksamma impressario- och telegrafkupletter fördragas alla med det mästernskap i genren, som är hr W:s specialitet. Stackars Jonathan — hr Strömberg är torrolig som vanligt, men ej nog omväxlande och humoristisk, torkan är *för* stor. Om hr S:s sång är ej värdt att tala. I allmänhet sjunges det skralt på Vasateatern nu för tiden. Den »stora primadonnan» borde dock prestera något, tyckes det. Denna rol är som skapad för fru Selma Grönder, men — hon tillhör ej teatern längre och hennes ersätterska, fru Stenfelt, ersätter henne ej, minst i ett så fordrande sångparti, där man ock fått höra fru Jensen, som är mycket vacker och möjligen utmärkt som »medicine doktor» men också hon som »primadonna» under all kritik. Frk. Ekström har tillegnat sig ett varietémanér, som väckt stor förtjusning och mycket hjälper till att förlänga »Stackars Jonathans» lifstråd. Rösten är tämligen obetydlig, men sången ej utan karaktär. Hon spelade sin köksa ganska bra, särdeles i andra akten. Hr Klingers sång var prässad och tvungen, hans spel bättre, tredje akten gick bäst. Rollen är ju också erbarmlig. Ensemblen var som alltid öfivad, bättre vid röst borde dock en operettkör vara. Uppsättningen kostade pengar, men tog sig tack vare

scenens litenhet sämre ut än en billigare på en större scen. För öfrigt är det ett storverk af hr Varberg att ge operetter utan röster och utan diva — d. v. s. att lyckas (=goda hus). Men han har ju ock (indirekt) biträde af Bianca & Desroches, Arvid Ödmann, Knut Wicksell (äie!), Ibsen, Kejsar Wilhelm II m. fl. m. fl. Rätt gentilt för — — —!

1 nov.

På utkik.

Musikaliska förpostrekognosceringar

af

Lakmé.

»Nu borrijas det!» — Rör inte vid operasalongen! — Ett kapitel om honom som gick omkring och wowwade och ingenting fick för'et. — Hr Nordqvist stannar. — Förluster??? — Nya operakrafter. — Symfoniska kontrastötar: »Lige mot lige» sa Ræven . . .

15 oktober.

Man kan nu åter tala om »thet i Floor stående Stockholm», för att citera gamle Rüdling. Med andra ord vi befinna oss snart nu midt uppe »i säsongen» allt hvad det kan. Men ännu ha vi inte riktigt kommit oss i gång, fast, gudbevars, man ordentligt fått i ordning inomhus för vinterkampanjen, fast vi haft både en symfonikonsert och ett abonnementspektakel, fast det för resten nu är så ruskigt utomhus att man rent af tvingas in på teatrarnes nöjesstråt. Men, icke förty ha vi ändå inte säsongen på allvar här. Hvarför det då? Jag vet inte, men det är ett faktum. Kanske därför att vi så gerna vilja vara litet utländska af oss. I London t. ex. miss Bentsons »förtju-sande dimmiga London, der hyn blir så frisk» *, der får allt säsongen vackert låta vänta på sig vid det här laget än så länge. Börsens matadorer, Londonteatrarnes säkraste stöttepelare, äro då försvunna från stadsqvalmet. Vill man ha reda på dem, så får man fara ned till de engelska kustbaden på modet eller ge sig ut till hafs och vädra upp dem i deras pleasure-yachtes. Så ingen må undra på att *la saison morte* ännu beherskar brittiska öarnes metropol.

Men hemma hos oss har man redan för länge sedan vändt ryggen åt Marstrand, Ronneby och Dalarö och segelsällskapets

* »Lakmé», Akt. I.

kuttrar och alla de små trefliga Colibriprissarne ha redan snällt och vackert »lagt upp» för detta seglationsår. Så nog ha vi våra matadorer inom hufvudstadens hank och stör alltid! Men ändå — så äro vi inte *riktigt* teatervarma i kläderna.

Men —

»det ger med sej
det ger med sej»

som det heter i den der glada och trefliga operetten . . . . jaså, namnet, . . . nå ja, det har jag glömt också.

Eh bien! Låt oss bara tåligt afbida utgången af »slagtmånaden» och så löper man »man ur huse» till allt hvad vår njutningslystna hufvudstad har att erbjuda af »offentliga nöjen» till och med till Sveasalens »berömda» (!!) franska operetrupp. Uj, uj, uj!

Men då hela den här långrandiga inledningen — som för resten gerna kunnat vara borta! — inte alls skall föreställa några preludier på något kommande, utan i stället tjena som introduktion till ett litet fredligt *revy*-stycke (ty blodig vill jag då inte alls vara), så görom helt om mitt herrskap och låt oss med kritikens synglas i handen granska allt hvad godt och trefligt som den hittills tilländalupna delen af säsongen hafver bjudit oss på i musikväg*.

Berns salong och Djurgårdsteatern — ja det vore då att begynna i kronologisk ordning, men inte just att börja i rätta ändan inte, — eller hur herr direktör och hofkapellmästare?

Nej, först salut för gamla operan! Det står qvar der det gamla templet trots alla väl planerade attentater och trots teaterkonsortiets hotfulla Damoclessvärd.

Mätte det *aldrig* rifvas, hoppas jag!

— Ni är galen, min fröken, hör jag redan flere af mina läsare i ursinnig ton afbryta mig. Att låta det gamla rucklet stå och skräpa längre! Nej, låt oss äntligen få ett Stockholm värdigt operapalats. Vördade Kongl. Maj:t, aktade Öfverintendentsembete och insigtsfulle hr Anderberg! Raska på med ritningarne! Bort med skräpet!

Ursäkta mig, benägne och stränge läsare, men jag vågar hysa en alldeles motsatt mening. Jag tycker rysligt mycket om Gustaf III, men är ingen slaf af traditionen och jag ger därför

* Trefligt! Sedan allt det här är uppsatt kommer ombrytarna och säger att vi få knappa in på utrymmet för den här gången med musikartikeln. »Forts. följer» således — i nästa häfte. Adjö med revy'n!

operahusets gamla berömda anor både den och den. Det är inte af någon inpyrd gustaviansk antiqvitetsifver, som jag motsätter mig operahusets jemnande med marken. Nej, bevars. Jag har praktiska och sunda skäl för min opposition, som för resten — och det vet jag nog! — förklingar just som den ropandes röst i öknen.

Så hör då!

»Man vet hvad man har, men inte hvad man får.» Man vet att man har en operasalong som är utmärkt i akustiskt hänseende, ja, snälla, godtrogne och opatriotiska Stockholmare, tvifla gerna på mina ord, men vet att bemälda salong, enligt samstämmig utsago af alla främmande musici af facket som gästat oss, helt enkelt är en af de yppersta musiklokaler i världen. Det låter lika bra der musik och sång, antingen salongen är tom eller fullsatt. Den är en af de äldsta operasalonger som existera. Bygnavirket är riktigt genomtorrt, så torrt, så torrt att det erbjuder den yppersta resonnans. Vidare är salongen både vacker och hemtreflig, visserligen inte modern, men den är konsekvent i sin tids stil.

En annan förträfflig sak — den är inte för stor.

— Nej, ropar läsaren ironiskt, tacka för det, den är ju alldeles för liten!

Äfven den invändningen är jag beredd på. Det är inte många hundratal platser, som skilja den nya projekterade operasalongen från den gamla, hvilket bevisar att krafven på en rymligare salong icke alls äro så höga. Den som sett åtskilliga af nutidens moderna operasalonger, med deras smaklöst öfverlastade dekoreringar, deras tomma, vida gap å väggarne mellan de fattiga två eller tre raderna och så denna oproportionerliga storlek, som efter ett par år ruinerar äfven de bästa stämmor och som helt enkelt omöjliggöra användandet af smärre, annars ganska användbara röstresurser, den måste obetingadt erkänna företrädet hos vår gamla operasalong.

— Men de obeqväma kapprummen, de trånga och omöjliga korridorerna och allt det andra otidsenliga i operahuset, kanske ni gillar det också...? Ni är galen, mamsell!

Nej på inga vilkor. Jag vill att allt skall nyanordnas i operatemplet, utom salongen. Låt den vara som den är, eller låt åtminstone öka platsantalet genom en försigtig utvidgning af ett par af raderna. Scenen kan också göras bredare. Djupleken måste deremot blifva densamma, begränsad som den är af den mot Strömmen vettaude gafveln.

Mitt förslag innebär intet nytt. Flere andra — och lyckade — exempel skulle kunna anföras, t. ex. Berlins operahus, vid hvars restaurering man gick till väga precis på samma vis — lät salongen vara orubbad och ändrade allt det andra. Vår operahustomt är tillräckligt stor att åstadkomma både en präktig vestibul, stora kapprum å nedre botten — operakällarens stora sal och Andalusiskans lokaler — äfvensom rymliga korridorer och bekväma foyerer.

Akustikens hemligheter ligga djupt förborgade. De trotsa de insigtsfullaste fackmäns snillrikaste kalkyler. Man såg bara hur det gick med Grand Opera i Paris. Det är en förträfflig skapelse i många fall. Man beundrar den stolta byggnaden, den grandiosa vestibulen, de läckra takmålningarne, den grant inredda salongen och de luxuösa foyererna. Men man måste erkänna att salongen är ett dåligt musikrum. Och ändock är den konstruerad efter akustikens allra senaste och styf-styfvaste erfarenhetsrön. Vid en opera är väl dock det musikaliska elementet, det »hur det låter», hufvudsaken. Inte sannt? »Hur det ser ut» kommer i andra rummet.

Ja, så der, godt folk, äro mina enkla funderingar vis-à-vis det nya operapalatset. Heder åt de män, som genom frisk beslutsamhet och finansiell fyndighet beredt ekonomisk trygghet åt den svenska operainstitutionen (förmedelst det nu permanent vordna, årliga riksdagsanslaget) och som dertill förskaffa oss en tidsenlig och präktig operabyggnad. Men om deras bygnadsprojekt sjelft skulle ha ett ord med i laget och föra sin talan, skulle det säkert bli på den här melodien ur »Hoffmanns sagor»:

»Hvad som härvid felats mej

Å' de raska benen ej.

Nej, det ä' metoden,

Ja, blott metoden . . .»

Eder vördsamme beklagar att han låtit en liten dissonans insmyga sig i det för öfrigt harmoniska grundackord, på hvilket den viktiga operafrågan baserar sig, men han har inte kunnat motstå frestelsen, om ock han »klagar dumt» — och fåvitskt.

Men på det här sättet glömmar jag ju alldeles bort min höstrevy. Som sagdt, materielt taget står vår opera qvar ännu. Hvad dess konstnärliga beståndsdelar beträffar, så äro de också qvar temligen orubbade. Såsom operans »öfverkucku» sitter direktör Nordqvist i oqvald besittning af öfversteprästaembetet i de fosterländska sånggudinnornas tempel, trots fjolårets aktörs-

gurgel, med obligat ackompagnement af rådhusstämningar och wow-wow-artiklar i lilla fattiga Mercurii-bladet!

Rakknifvarnes sambälle, det driftiga Eskilstuna hade dock en bra vensterhänd smak, då det så der, jag höll på att säga fotledes afbördade sig en sådan spirituel och älskvärd personlighet som dig, lilla sötnos till börskrönikör der!

Det är minsann inte många tidningsmän som gå så grundligt tillväga med sitt ämne som denne de missnöjde operaktörernes utvalde pressombudsman. »Här ska skällas på opr'an!» mumlade han hotfullt och de stora Umeå-grosshandelspolisongerna nästan rodnade af koncentrerad harm. Och så knogade vår man upp till den ene efter den andra af operasujetterna. »Mitt namn är det och det, jag representerar det utmärkta handelsorganet som har 25,000 prenumeranter. Har herrn, eller fruun, eller fröken något att anmärka på den der Nordqvist eller några af hans verktyg, så kläm snart fram, för här skall ta mig f—n skrivas artiklar mot operaeländet så att det ska huja om'et. För-låt jag tar fram annotationsboken!»

Jag vet inte hvilken utsträckning interviewandet erhöi, men den omständigheten att flertalet af operans artister i allmänhet bebo tredje eller fjerde våningen i med stentrappor försedda hus, vållade att de der visiterna togo en mycket snöplig ände. Herre Gud, då det svider i hjertat är det inte svårt att sitta och vara bitter, hur mycket värre då när det svider i en annan kroppsdelen, så att den arme skriblern inte ens kan ... hm ... sitta. Men så blefvo de också ättiksura med besked, de der anti-operakrönikorna.

Hade Jakob von Tyboe lefvat och läst eländet, så hade han förvisso utropat: *»Das war eine grausame Salbe, die gantze Armée auf einmal ruinirt ...»*

För der bevisades till komplett evidens att allt, allt var »uschelt», riktigt genomuschelt inom operaanstalten, med undantag af vännerna Linden, Sellman och några andra juveler. Vecka efter vecka afvältrades lass på lass i den för tit. A:s behof anvisade »krönike»-afstjelningsplatsen »under strecket» i det lilla bladet. Det gick nu så långt att man på Börsen ämnade vidtaga kraftiga desinficeringsåtgärder mot den lilla illadoftande publicistiska bolmört som nästlat sig in på dess mark, då ändtligen stenkastningen upphörde och en dam sattes för de ovettiga störtsjöarna. Uff! »Den Donauström löb noget for stærk» skulle man kunna säga med fader Holberg.

Strax derefter — såsom ett lämpligt svar på dessa anlopp

— lät regeringen på ännu ett år till hr Nordqvist öfverlemna operan med dess »fasta och lösa materiel». Och dermed var saken vederbörligen utagerad. Hr Nordqvist har väl sina fel han som allt hvad som menskligt är. Men ingen kan bestrida, att han både i artistiskt och administrativt hänseende förstår den svåra konsten att i våra dagar sköta en operateater, icke allenast så att affärerna gå ihop, utan också att der blir åtskilligt öfver. Mot en sådan förmåga måste småaktigt och illasinnadt klander förlora sin udd. Med organisationen af det nya spelårets förvaltning har hr Nordqvist föröfrigt sjelf aflägsnat alla de tillvitelser för enskild vinningslystnad man förut velat påbörda honom. Öfverskottet vid spelårets slut kommer nämligen på hans eget förslag icke att tillfalla honom utan fördelas, hälften på ett kommande spelårs budget, den andra hälften på sujetterna sjelfva. Alla föregående operachefer klandrade man bittert därför att affärerna gingo dåligt, hr Nordqvist kalftrade man därför att — de gingo för bra!!! Om — som man väl har anledning förmoda — äfven denna termin olyckligtvis operafinanserna skulle visa ett briljant resultat, kan man väl icke gerna längre klandra hr Nordqvist därför.

Eller hur?

* * *

Post tot discrimina rerum sitter sålunda hr Nordqvist kvar vid styret. Bland befalet i öfrigt på gamla operaskutan har ingen personalförändring skett. Af besättningen är det deremot några som lemnat tjensten och tagit hyra på annat håll. Huruvida deras afgang verkligen är att beteckna såsom någon förlust att tala om det lemna jag osagdt. Det är ologiskt och opraktiskt att vid början af ett spelår tala om hvilka förluster som uppkomma af den eller den personalförändringen. Vänta med det tills säsongen är slut. Vid en teater är ingen oersättlig. Det är en gammal sanning, så bepröfvad af erfarenheten att den inte tål några invändningar.

Och af de nu bortgångna voro för öfrigt alla i vokalt hänseende temligen tvifvelaktiga operaförmågor: tenorerna Sellman och Nilsson, basen Nygren och konstellationen Linden—Jungstedt. Sellman var en redbar och stråfsam utilitet, men starkt på retur som sångare. »Var tyst, var tyst!» skulle man med Tannhäuser i Venusgrottan kunna tillhviska honom vis-à-vis hans operasång.

Nilsson visade goda anlag för komiken, eller åtminstone för

det burleska, men ingrep allt för litet i repertoaren för att der nu kunna störande inverka. Nygren afgaf de bästa löften för två år sedan. Hans Mefisto var en öfverraskande god studie. Men han höll dessvärre icke hvad han lofvade. Rösten, i sig sjelf temligen hård och torr, blef allt mera klanglös, vare sig på grund af en missriktad sångmetod eller af andra orsaker. De nya uppgifter han framställde voro heller icke tillräckligt genomarbetade i dramatiskt hänseende. Derfor saknas han nu icke heller, kanske möjligen som Mefisto men det är också allt.

Hr Linden var en god scenisk aquisition. Han egde en viss hardiesse som aldrig svek, en naturlig scenisk fallenhet som lyckligt förde honom öfver hinder som för andra sångare med hans röstbegåfning helt säkert hade varit öfverstigliga. Man erinne sig t. ex hans Don Juan och i all synnerhet hans Nevers — uppgifter som framställes med en öfverraskande god hållning! Men någon operaartist var icke hr Linden. Dertill var rösten för obetydlig, gehöret för litet utbildadt och den musikaliska underbyggnaden alldeles för otillräcklig. Hans rätta fält är operetten. Till operaartist passade hr Linden icke, hvarken på scenen — eller *utom* densamma.

Fröken Jungstedt var väl obestriddigen den mest begåfvade af de nu afgangne. Få hafva gjort en så snabb karriär som hon. Knapt hade hon debuterat förrän hon var »varm i kläderna». Den ena rolen aflöste den andra på hennes repertoar. Än var hon en fransk sprätt (»Mignon»), än en suverän egyptisk konungadotter (»Aida»), än en lefnadslustig tysk student (»Hoffmanns sagor»), än gamla fru Hedvig (»Tell»), ena qvällen sjöng hon Leonora så riktigt genomtragiskt som det vederborde, andra qvällen hade hon förvandlat sig till den lille tjufpojken Cherubin, och följande afton hade hon kanske att utföra Emilies dystra rol i »Othello» för att derefter skalkas som Nancy (»Martha»). Äfven i bondkomiken fick hon pröfva sina krafter och hon var verkligen öfvermåttan dräplig som Stina, Sven Erssons pratsjuka piga, en prestation som riktigt sprakade af »bondhumor». Och det var svårt att hålla sig för skratt när hon i första akten slog händerna i knäet och »bräkte»: »Ja, herre jesta för detta Stöckhölml! De' fins fälle bra granne gärdsgälar der oppe, mam-sell Lotte?»

Ja, många flere uppgifter framställde fröken Jungstedt på vår operascen.

Vi erinra om hennes förnämliga — nytt ord! — Benjamin (»Josef i Egypten»), hennes värdiga Bergadrottning (»Den

Bergtagna), hennes pikanta Rose (»Lakmé») och smidiga Pantalís (»Mefistofeles»). Pius i »Oberon» erinra vi oss *icke* att hon sjungit, ty i den rollen var hon rent ut sagdt icke lyckad. »Den tillhörde icke arten af hennes begåfning» som det heter med recensenthartassen, fast det gjorde den nog, men det ville ändå »ikke blive noget av». Herre Gud, man kan väl inte göra *allting* superlativt! Det var sant, fröken Jungstedt har också varit med om ett dramatiskt spektakel å operan. Det var en gång som »Det var en gång» gafs på operan i föl våras med fru Hennings som Hennes Kunglighet Prinsessan af Illyrien. I femte aktens första tablå förekom en för öfrigt alldeles förträfflig iscensatt köksinteriör i Prinsens af Danmark jagtslott. Der kokades och fejjades »värre». De unga fatburstärnorna hade fullt upp med »schå» för att nu använda en riktigt modern Stockholmspigäscherterm. Fröken Jungstedt var den skojfriskaste af dem alla. Hon hade det inte alls »kymigt». Nå ja, sjelf förklarade hon ju att »blodet kokar i ådrorna på henne» och så qvad hon sina raska danskupletter med refrängen:

»Var lätt, var lätt på fot, skön jungfru!»

Och det sjöng hon så öfvertygande käckt att det smälde i knutarne om'et. . . . För min del tyckte jag att fröken Jungstedt frade sina bästa triumfer just inom det ystra skämtets regioner. Hon har *esprit du corps*, den unga damen, hon har det der Sergelska tusan — ja, ni förstår mig, — som vi tröga nordbor sällan kunna prestera. Och det tager så bra sitt uttryck inom den glada genren. Äfven i de allvarliga operauppgifterna »gjorde hon sig gällande», för att använda en lika meningslös som utsliten recensentfras, men rösten ville åtminstone på höjden icke räckta fullt till. Det var någonting doft och febrilt i sjelfva stämman, likasom om sängerskan lad in allt hvad hon hade i sin sång, utan att krafterna dock tycktes fullt räckta till. I dramatiskt hänseende var denna sängerska alltid erkännansvärd. Hon framstod här som ett af de vackraste resultaten af Signe Hebbes plastiska instruktionstalang. Nu har Mathilda Jungstedt sagt vår opera farväl för att via Göteborg flykta hän mot söder — mot söder. . . . S. B. Ö. S.

Låtom oss derfor icke längre uppehålla oss vid de förmenta »förlusterna». Hvad operan skaffat sig på creditsidan är, som sagdt, ännu för tidigt att afgöra. Åtskilliga nyförvärfvade förmågor märkas bland personalen, Märta Pétrini — Oswalds Bottero; vidare den unga sopransängerskan fru Heintz, fördel-

aktigt bekant från en debut samt konsertuppträdande, bassångaren Edberg, likaledes förmånligt rennumerad, tenoren Henrikson, Anders' oförliknelige framställare i »Vermländingarne», m. fl. Märta Petrini ha vi fått åter, och det är ju bra. Labatt hör också till säsongens »nouveau-téer». En ny briljant acquisition är hr doktor Oswaldo Bottero. Almati »glunkas» det om att hon skall komma. Deremot kröp Anna Pettersons engagement i skrinet. Ja, så der ser det ut vid opran under denna säsong.

Musikverlden i öfrigt i vår goda stad erbjuder just ingenting nytt utom, förstås, Filharmoniska sällskapetets under bildning varande »symfoniorkester» (»Nytt spektakel, Don Basil!»). Till understödjande af sällskapetets nya kammar(herre)musik lär hofkapellmästar Nordqvist donerat 25,000 kr. — »*säg's det i stå'n*». Men det är kanske bara prat af herr Hallén. *Qui vivra, verra!*

Och nu farväl!

Ja, jag går men jag hoppas vi råkas!»

Från teatern.

Hårda sinnen, skådespel i fyra akter af Frans Hedberg, uppfördt första gången å Dramatiska Teatern d. 11 okt.

Herr Frans Hedberg tillhör den äldre diktargenerationen, en väsentlig del af hans verksamhet faller under en tid, då de som nu hålla på att upptaga diktarearvet ännu gingo i kolt; i alla fall torde flertalet af våra yngre författare — och i Sverige är man ju »yngre författare» ännu under sin mannaålders kraftigaste dagar — minnas honom från sin uppväxttid. De banbrytande andarna tillhör han icke, i första ledet har han icke kämpat, han har tillhört epigonernas, oaktadt allt hvad man i motsatt riktning säger, dock så aktningvärda skara. Litteraturens historia räknar visserligen blott med dem, som flyttat gränsmärken, liksom den politiska historien mest sysslar med de herskare, som vidgat sitt lands gränser, men det gäller säkerligen i någon mån på litteraturens fält det samma som på politikens, att det mindre bullrande arbetet mellan gränsflyttningarne icke har mindre vikt än dessa. Det är det långa tålmodiga arbetet efter eröfringen, genom hvilket eröfringen verkligen blir en vinst för landet.

Hvad som mäst slår iakttagaren vid herr Hedbergs sista drama är icke den något gammalmodiga ramen, de något schablommessigt väfda trådarna. När man tänker tillbaka på skådespelet, glömmer man bort allt detta, som stöter bort, för att dess lifligare minnas, hvilken fond af riktig iakttagelse, hvilken oförvillad blick för skärgårdsbefolkningens egendomligheter, som träder oss till mötes i en mängd enskildheter. Skulle man i korthet redogöra för dramats innehåll, skulle denna redogörelse nästan verka parodiskt och vara en stor orättvisa. Det förekommer nämligen vid sidan af det verkligt goda en mängd reminiscenser från folkklifsskildringens barnadagar, och sjelfva de afgörande tilldragelserna i dramat äro just sådana reminiscenser.

Ett ungt älskande par, som inte får hvarandra för hårdhjärtade föräldrars snikenhets skull och som hållre än att svika hvarandra går i sjön, hafva vi för — jag vet icke hvilken gång i ordningen här å nyo framme på tiljorna. Om en person toge sig för att i Roslagen, där handlingen uppgifves försiggå, anställa efterforskningar efter ett sådant par, skulle han troligen få förgäfves forska både i nutid och forntid — något sådant har sannolikt aldrig existerat. De ekonomiska beräkningar, på hvilka äktenskap grundas, i dem torde där som annorstädes parterna själfva vara lika drifna som deras föräldrar. »Idealistisk» kärlek kan naturligtvis förekomma äfven bland dessa människor såsom ett öfvergående stadium men ungdomen själf är helt säkert tillräckligt praktisk för att vid giftermål räkna äfven med andra faktorer.

I det hela taget är emellertid skildringen af förhållandet mellan de olika generationerna träffande — gamlefar på undantaget, sonen och framför allt sonhustrun såsom de myndige och snåle herskarne på gården med sin ständiga förargelse öfver att fortfarande skola föda gamlingen och slutligen dessas son, som tager efter sina föräldrar och inte är rädd att säga ifrån, att han går och väntar på den tid, när han skall vara herre och sätta sina gamla på undantaget

Första akten är en briljant gjord målning af en fattigauction på landet, då socknens understödstagare till den minstbjudande försäljas. En liten stänk af sentimentalitet gör knappast ett störande intryck. Såsom en kulturbild skall denna akt länge bibehålla sitt värde till och med efter det dramat i öfrigt blifvit föräldradt.

Den viktigaste anmärkning man kan göra mot dramat är icke att det i vissa fall är konventionellt och verkar osant. Hänsyn till den stora publiken är ju en viktig faktor och till och med de herrar, som gifva sig ut för att skapa det naturalistiska dramat skatta i detta hänseende åt gammal tradition, stundom i mycket hög grad. Men hvad som från litterär synpunkt verkar otillfredställande är, att dessa gamla traditionella motiv ständigt göras till den drifvande kraften inom dramat, hvarinom för öfrigt ett delvis så sant skildradt lif rör sig. Skulle det verkliga vara nödvändigt att på detta sätt alltid inpressa det nya innehållet inom de stereotypa formerna? Skulle verkligen de gamla skolreglorna för dramats byggnad vara heligare än reglorna för hvad som genom dramat får meddelas? Nog erbjuder väl lifvet icke blott dramatiska situationer utan äfven dramatiska motiv med utveck-

lingsmöjlighet, så att man icke ständigt behöfver upprepa vanas nötta lexa med afseende på de senare, när man frigjort sig med afseende på de förra.

Gärna må emellertid medgifvas både att en dylik brist, som den nu påpekade, verkar väsentligen mindre störande i dramat än i novellen och att risken är större och utrymmet mindre för ett experimenterande af teaterförfattaren än af novellisten.

»Hårda sinnen» har af både publik och kritik i Stockholm mottagits synnerligen välvilligt och kan helt säkert påräkna ett långt lif å scenen. Till framgången bidrog naturligen det goda utförande, som på vår främsta scen kom dramat till del, men det är ju en ofta gjord iakttagelse, att äfven scener med ringare krafter ofta i dylika folkklifsbilder lyckas förvånande väl. Skådespelarne hafva här uppgifter, de där lämna tillfällen till användande af gjorda iakttagelser och skärpande af själfkontrollen i vida högre grad än vid återgifvande af figurerna i de vanliga importvarorna.

Moln, komedi i tre akter af K. Michaelson, uppförd första gången å Dramatiska teatern den 27 oktober 1890.

Efter fjorton dagar hade Dramatiska teatern redan sin andra större nyhet färdig. Den utgör i både ämne och behandlingssätt en motsats till herr Hedbergs drama. Författaren har bildat sig efter de franska dramaturger, som än i dag beherska äfven de nordiska scenerna, och hans konst bär denna franska prägel — till godo och till ondo. En spirituellt konversation är däri hufvudsaken, karaktärsteckningen kommer i andra rummet, medan själfva handlingen nästan ter sig som en bisak, hvilken är till för att — gifva samtalsämnen.

Det är historien om en förlofning, grundad på verklig djup kärlek å ena sidan och ett tillfälligt tycke å den andra. Fästmannen, den noble och intelligente diplomaten Rosencereutz, kämpar så länge som möjligt för att tillvinna sig det oklara kvinnohjärta, som å den eller den balen fylts af hans bild, men i hvilket de vanliga herskarne, ridhästen Tom och löjtnanten Wörn, snart ånyo installera sig. Denna kamp mognar efterhand fästmon-barnet till kvinna, hon inser att det är Wörn hon älskar och diplomaten drar sig diskret tillbaka.

Såsom man finner är handlingen rätt obetydlig för en treakts komedi. Det är därför allena den spirituella dialogen, som räddar dramat å scenen. Denna är ock synnerligen förträfflig, uddigheten förefaller rätt naturlig och på sin höjd ett par gånger har man känslan af att »det talas som i en bok.»

Ser man däremot i dramat mindre på de speciella teaterfordringarna, med hvilka förf. synes röja någon obekantskap, än på dess värde såsom karaktärsstudie, är intrycket ofantligt mycket bättre. Den andliga tomheten i det sportfyllda godsegarelifvet är briljant framställd, junkerdömet från dess mest oförargliga och lättsinniga sida är väl träffadt. En liten smula mera ironi öfver skildringen skulle dock gjort intrycket lifigare. Öfver hundar och hästar plus biljard och écarté går icke det andliga intresset hos denna societet, hvars bästa figur är godsegaren-svärfadern. Denna siste skulle vara en mönstergill teckning, om icke hans naivitet i penningangelägenheter förefölle något orimlig. I denna krets faller diplomaten ner som en fullständig främling, hvars satiriska anmärkning, att baronens hästar väl icke skola bo som torpare håller, saknar hvarje resonnans, icke ens eger förmåga att förarga. Efter ett föga diplomatiskt försök att lära fästmän sin uppfattning har han ingenting annat att göra än att försvinna. Den hjärna, i hvilken han vill inplanta nya idéer och känslor, är tydligen icke mäktig af sådana. Den pligtrohet, som förmår fästmän att vilja gifva sig bort såsom ett slags ersättning för den penningförlust fästmannen gör på hennes far, förklarar denne sig mycket i hög grad akta, men offret kan han icke mottaga — en förklaring, som mera vittnar om vanligt sundt förnuft och diplomatisk ironi än om den högsinhet författaren tyckes finna däri.

Dramat har samtidigt utkommit i bokform och verkar vid läsningen bättre än å scenen. Orsaken härtill torde dock till en stor del ligga i den fullständiga missuppfattning af karaktären, som fru Bäckström såsom den kvinliga hufvudfiguren gör sig skyldig till. Hon har af den tarfliga landflickan med ett lif upptaget af hästar och hinderlöpningar velat göra en stor tragisk företeelse, sliten mellan olika pligter. I och för sig må denna sista mera tilltala skådespelerskan och äfven för åskådaren kan den ju vara intressant nog, men därigenom förryckes hela komedien.

På det hela taget var utförandet icke så godt som man är van vid å dramatiska teatern: det föreföll nästan som om hvar och en af skådespelarne studerat sin roll på egen hand utan att man mycket frågat efter den ensemble, hvilken eljest så väl vårdas å denna scen. Publikens bifall egnades hufvudsakligen herr Hillbergs mönstergilla godsegare och fru Bäckströms — oafsedt dess för stora frihet mot författaren — sympatiska fästmö.

I öfrigt hafva våra teatrar ännu icke bjudit på någon nyhet för säsongen af anmärkningsvärdt litterärt värde. Svenska Teatern har däremot bjudit på en ny skådespelare, normannen Bernt Johannessen, en rätt intressant bekantskap att göra men utan så framstående begåfning, att den kunde göra hans uppträdande särskildt minnesvärdt.

A. Haraldson.

Narcissus-literatur.

(Chicot, Konstiga kroppar. Strindberg, I hafsbandet.)

Han var en skön, af gudarne rikt begåfvad yngling, mytens Narcissus, men han visste det också — alldeles för mycket. Han försjönk i åskådningen af sin egen bild och af det vatten, hvori den speglade sig; hela den öfriga verlden fans för honom ej till. Det gälde för honom ej att ombilda den fula yttre verlden efter det skönhetsideal, som hos honom förverkligats. Idealtypen för det skaplynnnet är »människosonen», som uttalade lösensordet: »Jag hafver gifvit eder en föresyn, att såsom jag var, sådana skolen ock I vara». Antikens Narcissus fann verlden blott vara en vattenspegel och sin egen bestämmelse blott vara att däri spegla sig. Det var ett dådlöst skönhetslif, som slöts vegetativt — i själf förintelse.

Vi hafva haft Narcissus-filosofen. I grundstämningen sådan var J. G. Fichte, för hvilken den verkliga tillvaron sammanfattades i »jaget», som i verlden, »icke-jaget» hade sin väsenlösa vattenspegel; men »jaget» nöjde sig här visserligen icke med själf betraktelse, det sökte också själfutvidgning. I grunden mera Narcissusartad är Schopenhauer, hvars själfåskådning däremot mynnar ut i själf förintelse. Vi hafva Narcissusgestalter i historieskrifningen, för hvilka tidehvarfvens olika skaplynnen endast funnits till i de drag, som mer eller mindre omedelbart referera sig till deras eget;

det är de herrars egen ande blott,
hvori en gången tid är speglad.

Vi hafva hafva haft Narcisser i sjelfva naturforskningen, åtminstone på den tid, då »den spekulativa naturfilosofien» var på modet, och då »anden i naturen» väl i grunden var endast herrar Schellings eller Örstedes egen ande. Så hafva vi väl

ock haft konstnärer, för hvilka sjelfporträttet varit det i konsten högsta, liksom herr Fredriksson är en stor skådespelare just på det sättet, att han i alla roller så ypperligt »spelar sig själf».

Men rikligast har Narcissernas slägte företett sig i skönlitteraturen; ty den har erbjudit det vigaste tekniska hjälpmedlet för framställandet af sjelfbeskådningens mångskiftande intryck. De äro här tvifvelutan på sin rätta plats och kunna framträda som den estetiska växtverldens högst (om än ej alltid bäst) utvecklade exemplar. I all skönliterär daning måste så till vida ett Narcissus-element ingå, att den endast ur sjelfäskådningen kan hemta sjelfmedvedvetandets lifsinnehåll. Detta element verkar befruktande då det, såsom hos Byron, gör sina skönhetskraf gällande i mänsklighetens gemensamma frihetskamp och sålunda går upp i slägtet utan att förlora sig själf. Men det existerar sterilt, då det såsom hos Fr. Nietzsche gestaltar sig till en högförnämt sjelfbeskådande Zarathustra, hvilken står på fjärran afstånd skild från denna mänsklighet, men därför också »dör hän som stam i öknen med skalad bark». I förra fallet har den blodfulle ynglingen *undgått* förvandlingen till Narcissus-blomma, i det senare fallet har han *undergått* den.

Mellan dessa båda ytterligheter finnes det mellangrader och till dessa vilja vi hänföra de båda diktarlynnen, hvilka tagit sig uttryck i de båda här ofvan antecknade, nyligen utkomna arbetena, titulerade »Konstiga kroppar» och »I hafsbandet».

Chicot (hr K. Eneroth) är genom föregående arbeten väl känd och äfven hans som »Konstiga kroppar» betecknade skildringar hafva, åtminstone till största delen, stått att läsa i tryck, redan innan de nu utkommit sammanfattade i bokform. Det är sålunda en författare, med hvars individualitet man hunnit göra sig temligen förtrogen. Ännu vida mer är detta fallet med Strindberg. »Jaget», beskådande sig själf uti »icke-jagets» spegelyta företer sig utprägladt hos den ene som hos den andre. Båda äro försänkta uti ett likartadt betraktande, men objektivet är ändå icke fullt detsamma hos dem båda. Man skulle, med upprepad användning af Narcissusmotivet, kunna uttrycka skillnaden såhär: Chicot betraktar vattnet hvori bilden afspeglar sig; Strindberg betraktar bilden, som afspeglar sig i vattnet.

Sålunda beskriver Chicot — för att nu taga honom i när-

mare ögonsigte — en samling »konstiga kroppar», mot hvilka hans egen eller den med honom själsidentiske »notariens» eller »Pelle Lundbergs» gestalt aftecknar sig, som man varsnar bland vattnets »fula fiskar», grums och dybotten. Åt sin egen bild egnar han egentligen blott så till vida uppmärksamhet, att han konstaterar och framhåller dess befintlighet som den enda reguliert mänskliga uppenbarelsen i sin omgifning. Moraliskt och intellektuelt är denna omgifning idel lumpenhet; men han analyserar den med skarp blick och säker uppfattning just såsom det underlag, mot hvilket den erkändt normala typen klarast aftecknar sig.

Åt sjelfva normaltypen egnar han däremot ingen vidare analys. Den företer sig i oklanderligt hvardagliga lifsförhållanden, oberörd af omgifningen, men skarpt brytande sig mot den. Så kommer »jag» under ombyte af bostäder i beröring med olika slags värdfolk, olika slags patrasck: de bränslebesparande gamla mamsellerna, enkan med barn, enkan med friare, den öfver sina barn sörjande kvinnan, den om hyresgästens tillhörigheter föga nogräknade »kvinnan af folket», den med sitt hemlifs dolda ruskighet tåligt laborerande »revisor Pabst». Till det ena värdfolket efter det andra flyttar hyresgästen, en gentleman, som bemärker småslugheten, fåneriet och den dolda ruskigheten, utan att däraf vidare låta beröra sig. Sådan framstår han, »notarien», än mera liffull, i sin hyrda sommarbostad hos den kostlige »vaktmästar Aseptin»; ty mot det snikna, småaktiga, lågsinta, i all sin gemenhet högst löjliga vaktmästareherrsskapet, framstår notarien äfven i sin passivitet bjärt som den medfödda, i bildade kretsar utvecklade noblessens representant, och då han till slut träder aktivt upp som hämnare, gör den tillstälda spökeriscenen en magnifikt komisk effekt.

Man känner igen samme notarie, äfven då han i förklädnad af affärsman med »specialitet åt upplysningen» rör sig därute bland emigrantvimlet i Amerika. Äfven där är om honom just ej så mycket att säga, men så mycket mer om den omgifning, bland hvilken han rör sig. Helst dröjer man vid hans återresa och sammanträffandet med skräddaren från Vimmerby, den genuine småländingen, hvars knipsluga födgeni blef så grundligt luradt i det hälften amerikanskt »smarta», hälften svenskt »bondsluga» försöket att göra sig mynt af sin »koffort». Lika reserveradt och med samma lynne som i de förutnämnda skildringarna träder här Pelle fram. Han letar fram ur små-

ländingen hela bikten om det misslyckade knepet, ja, äfven den sista förvärfspanen samt afspisar honom därpå med orden: »Hör på, min kära mäster Johansson, rent ut sagdt så är han allt en bra stor fähund!» — Samma noblesstyp, brytande sig mot samma patraskartade omgifning.

Chicot är en öfverlägsen satiriker, som med elegant säkerhet svänger chambriären och träffar oftast så stryktäcka föremål, att man verkligen tycker, att snärten »gör dem godt». En åder af komisk beskaffenhet besitter han; den pulserar synnerligen lifligt i beskrifningen på vaktmästare Aseptins af hälften kyrkinventarier, hälften balsalsinrede hoplappade villa — det »allseende ögat» ej till förglömmandes — liksom äfven på vaktmästarefamiljens utpyntning i klädet med de kungliga kronorna. Satirikerns skärpa har han till öfverflöd; men humoristens godmodighet tyckes i allmänhet ej hafva fallit på hans lott. Undantagsvis kan han dock stundom i någon mån tillegna sig den, såsom i den lilla roliga berättelsen »Ett skri», där han efter att hafva med träffande satir snärtat »Nordensköldfebern» med de geschäftsbakterier, som i sådan mer eller mindre teatraliskt arrangerad stämningsfeber pläga mylra — presenterar sin vän »Bond-Nicke», den landtligt enfaldige folkskolläraren, som kom till Stockholm för att fagna sin patriotiska syn med anblicken af stäten, men råkade så illa ut i följd af sin menlösa obeaktskap med »Stockholms mysterier». Härads höfding Grönberg, som tagit skolmästaren om hand, är så lik »notarien» som det ena bäret det andra, men här framstår han som den världsvane, verserade mannen, hvars öfverlägsenhet visar sig i den komiska beröringen med den andres landtliga dumhet och lättrogenhet. »Han kände sina pappenheimare i botten han.» Det omdömet om Bengt Grönberg hade kunnat sättas som motto för hela boken.

Det må emellertid påpekas, att en skildring af objektiv art, där man icke märker »jaget» speglande sig i »icke-jaget» afslutar boken. Det är den lilla roliga berättelsen om »kapten Pingvin» — ett af de bästa styckena i samlingen. Man ser här Narcissus resa sig upp från sin plats vid vattenspegeln, sedan han en stund roat sig att betrakta den; han blir således ej någon Narcissusblomma.

Medan Chicot låter blicken sväfvva omkring på ytan, har Strindberg den skarpt och fast riktad på sjelfva bilden, hvilken han med en naturforskares noggranna analys iakttagit i alla skiftningar, i alla väder, i alla strömningar. Han ger akt på

hvilka drag bilden får då vattnet är klart eller grumligt, då det är rinnande eller stillastående, då det är grundt eller djupt. Omgifningen finnes för honom till, egentligen blott för så vidt den bryter sig mot »jaget», af detta påverkas eller själf påverkar detta. Den tecknas kärft och nästan uteslutande från den sida som omedelbart träder i relation till berättelsens hufvudföremål. Och detta hufvudföremål är oss väl bekant. Det är den i hemmet, i skolan, vid universitetet uppvuxne »Johan», hvilken som unge herr Falk kom ut i det brokiga världsvimlet, hade sina hamletstunder under »Sömngångarnätter», som »Mäster Olof» kastade sig i frihetskampen. Vi känna honom som »Fadern» gentemot kvinnofrågan, som kastaristokraten gentemot »tschandala» och nu senast som fiskeriintendenten därute »i hafsbandet».

Denne alltjämt återkommande hufvudperson är icke, som Chicots »notarie» generelt, utan skarpt individuelt tecknad. Öfverallt framträder bilden af samme hopbitet slutne, demoniskt misstänksamme, skarpsinnigt kombinerande, nervöst känslige man, som, ensam midt i världsvimlet, febrilt slår in på skilda banor och i ständigt ny gestalt ändå alltid är den gamle. Det är hans styrka, att han hämtar frigörelsens kraftansats inom sig själf, men det är hans svaghet, att han icke kan förlägga kraftansträngningens mål utanför sig själf. Frigjord från allt slags slentrian och tradition, framkonstruerar sålunda fiskeriintendenten, ensam på sin soffa, ur egna själfständiga tankekombinationer sina vidsträckta dristiga reformplaner; men han gör det icke för denna fiskarebefolknings skull hvilken han föraktar, med hvilken han står på fiendtlig fot, ja, hvars existensberättigande han till och med drager i tvifvelsmål. Han gör det af ärelystnad, men själfva ärelystnaden är honom endast en tillfällig afledningsmotor. Så blir också kvinnokärleken, eller rättare sagdt sträfvandet att vinna, under sig kufva ett kvinnohjärta; det är ett psykologiskt problem, som sysselsätter hans kombinationsgåfva. Han ledsnar därvid och bryter förbindelsen, då den verkar bindande på hans egna tycken och vanor.

Han har blicken stadigt riktad på sig själf. Omgifningen fins för honom endast till, för så vidt han införlifvar den i sitt eget jag, och då omfattas den med liffligt intresse. I annat fall är den ett fiendtligt element, som skall brytas och kufvas. Men om den då icke låter sig bryta och kufva — ja, då är världen för honom upp- och nedvänd, då mister han sin själs fäste, förfaller i apati eller råkar i en förståndsför-

virrande pessimism som leder till själsförintelse. Så går det ock med fiskeriintendenten, då han ej får bugt med den styfsinta, fördomsfulla befolkningen och dessutom erfarit, att äfven kvinnan vill gå efter sitt eget sinne. På liknande sätt, än mera dramatiskt gripande, gick det för »Fadern». Och följden blir väl med nödvändighet dylik, då ett sjäslif konsekvent utvecklar sig ur sådana förutsättningar. Det är väl då ej en blott författarenyck, utan det ligger nog något af intuition däri att den ungdomsfriske banbrytande »Mäster Olof» slutar vegetativt som själsslö och tanketom pastor primarius. Tanken ledes ofrivilligt på ynglingen Narcissus, hvars alltför exclusiva själfåskådning också slutade vegetativt. Strindberg har sålunda pekat hän på en utveckling, som är att undvika, och därigenom har äfven han frigjort sig och andra från Narcissusödet.

Otto Sjögren.

Litterära nyheter*.

Alfhild Agrell: Under Tallar och Pinier. Hugo Geber. Pris 2: 50.

Boken innehåller tio noveller, fem med ämnen från nordiskt folklif och fem från södern, af hvilka de förra förefalla afgjort öfverlägsna. Författarinnan har förut skaffat sig ett godt namn såsom skildrare af särskildt norrländskt folklif och åtminstone ett par af nu föreliggande berättelserna, Affärer och En mor, är bland de bästa hon någonsin frambragt. Karaktärsteckningen är förf:s styrka och hon har i den blifvande riksdagsmannen, uppkomlingen Kalle i Thorsby, och i mor Maja på Häggviksgården skapat ett par figurer af äkta värde.

En rätt egendomlig skildring är novellen En Slutscen. Scenen utspelas emellan en målare och hans hustru, såsom en afslutning på ett samlif, därunder maken tagit ifrån maken allt ädelt och rent, — dragit så att säga alla brott igenom henne för att sedan måla dem som sanning. Novellen är ett motstycke till Strindbergs »Fadren» och synes vara ett slags svar därå från kvinnornas sida och är gjord med god psykologisk verve.

Otvifvelaktigt har förf. genom detta arbete gjort en vacker insats i vår icke öfverdrifvet framstående novellistiska litteratur.

Claes Adelsköld: En resa till nordkap, verklighet och dikt. Lars Hökerberg. Pris 2 kr.

Den bekante varmhjärtade folkrepresentanten och framstående ingenjören har i denna romantiserade reseberättelse lämnat en skildring, hållen i frisk ton och full af godt humör, af en resa från Trondhjem till Nordkap. Det är en genre af berättarekonst, i hvilken som bekant engelsmännen äro mästare, men

---

* Redaktionenens afsigt är att under denna afdelning lemna korta hänvisningar, hvilka efter hand komma att utvidgas till att omfatta allt af litterärt framstående värde vår bokmarknad erbjuder.

som hos oss är mycket litet odlad, redan därför, att vi hellre taga emot turister än resa själfva.

Boken kan läsas med synnerligt nöje, om den ock bär spår af att icke vara skrifven af en man af facket.

Knut Michaelson: Moln, komedi i tre akter. Wilhelm Bille
Pris 2 kr.

För dramats innehåll redogöres under vår teaterafdelning.
